БУГУ ЧУРТТАРНЫҢ ПРОЛЕТАРИЙЛЕРИ, КАТТЫЖЫҢАР!

1925 чылда үндезилеттинген

ШЫН

СЭКП Тыва обкомунуң, Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң болгаш Министрлер Чөвүлелиниң органы

1969 ч. МАРТ 14 ПЯТНИЦА № 62 (7908).

Өртээ 2 көп.

УЛУС ТӨЛЭЭЛЕРИ

Бистиң судувуска херек бүрүзүн көөрүнге ийи улус төлээзи киржир. Олар ажылчыннар, колхозчу тараачыннар, эмчилер, башкылар болгаш өске-даа байлак амыдыралчы дуржулгалыг, чоннга хүндүткелдиг кижилер-дир. Профессионал юрист — улус шиитпекчизи-биле кады олар социалистиг ниитилелдиң эрге-ажыын камгалаан суд ажыл-чорудулгазын боттандырып турар.

Суд чорудулгазынга чоннуң киржилгези Октябрьның социалистиг Улуг революциязының тиилелгезиниң ачызында боттанган. Улус судтарының демократтыг эгелери социалистиг күрүнениң хөгжүлдези-биле деңге сайзыраңгайжып келген. 1958 чылдың декабрь 25-те ССРЭ-ниң Дээди Соведи районнуң (хоорайның) улус судтарының шиитпекчилерин бүгү-ниитиниң, деӊ болгаш дорт соңгулда эргелеринге үндезилеп чажыт бадылаашкын-биле 5 чыл хуусаалыг соңгуурун доктааткан. А улус төлээлерин ажылчыннарның, колхозчу тараачыннарның, албан-хаакчыларның нийти хуралындан ийи чыл хуусаалыг соңгуур апарган.

Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Чарлыын ёзугаар февраль 1-ден март 10-га чедир улус судтарынга улус төлээлериниң соңгулдазы республикага эрткен. Аңаа ажылчы чоннар, коллективтер идепкейлиг киришкен. Улус төлээлеринге эң-не идепкейжи төлептиг, авторитеттиг кижилерни ажылчы чоннар соңгаан. Бо соңгулдада 1300 улус төлээлери соңгуттурган. Оларның иштинде 410 ажылчыннар, 186 колхозчулар болгаш 590 херээженнер бар.

Совет суд системазының кол звенозу район, хоорай улус судтары болур. Чүге дээрге олар хамаатты болгаш кеземче херектериниң хөй кезиин көрүп турар. Хоойлу-дүрүмнү хажык чок күүседири, херек бүрүзүнге чөптүг шииткелди үндүрери олардан хамааржыр. Ону боттандырары судта киржип турар үш шиитпекчиниң амыдыралчы арга-дуржулгазындан база принципиалдыг чоруундан улуг хамааржыр. Херекти шын шиитпирлээринге улус төлээлериниң киржилгези чугула болурун амыдырал бадыткаан.

Эрткен соңгулдага соңгуттурган улус төлээлери суд ажыл-чорудулгазынга идепкейлиг киржип, совет кижилерни кижизидер херекке төлептиг улуг-хуузун кииргеннер. Каа-Хемден К. Очур-оол, Н. Медведева, Таңды районда П. Тихонов, Кызыл хоорайдан М. Дамба, К. Очур-оол, Тере-Хөлден С. Седип, Тес-Хемден Д. Өнермаа, А. Баркова болгаш өске-даа улус төлээлери боттарының ол хүлээлгелерин ак сеткилдиг күүседип келген.

Улус төлээлери суд чорудулгазынга улус шиитпекчизи-биле деӊ эргелиг киржир. Херек үүлгедиишиниң база кеземче онаарының айтырыын көрген чөвүлелге баштай улус төлээлери боттарының саналын киирер болгаш шиитпирни хөй кезииниң саналы-биле хүлээп алыр. Херектерни көөрүнден аңгыда улус судтары хоойлу-дүрүм үрээр чоруктарны болдурбас талазы-биле улуг ажылдарны чорудуп турар.

Бо херекке улус төлээлери улуг рольдуг. Мурнунда олар чүгле суд чорудулгазынга киржип турган болза, ам олар ооң-биле кызыгаарлаттынмайн, кем-херек үүлгедир чоруктарның болу бээр чылдагааның илередип, коллективтиң дилээн ёзугаар эде кижизидеринче шилчидип берген кижилерни хайгаараар, эш-хуузунуң судтары-биле харылзааны тудар, чон ортузунга тайылбыр ажылын чорудар хүлээлгелиг. Оон аңгыда күрүне, хөй-нийти организацияларынга чедирген материалдыг чидириглерни судтуң шииткелин ёзугаар буруулуглардан төлеттиреринге база киржир.

Профилактиктиг хемчеглерни чорударынга улус төлээлери суд органнарынга улуг дузаны көргүзүп, чоннуң ортузунга хоойлу-дүрүм таныштырылгазын чорудуп, кем-херекти болдурбазының улуг ажылын кылып турар. Бай-Хаак суурда Х. Дөртеп, пенсионерлер Г. Сетяев, В. Чуб, Кызылдан М. Очур-оол, З. Хертек, Р. Вайнштейн ышкаш суд чорудулгазынга киржиринден аңгыда организас-профилактиктиг ажылдарга идепкейлиг киржип турар улус төлээлери хөй.

Совет суд органнары бодунуң ажылын чорударда партияның директиваларын удуртулга болдурган, хөй-нийти организацияларынга болгаш коллективтерге даянып турар. Кем-херек үүлгедирин баш удур болдурбазының ажылдарын экижиткениниң түңнелинде социалистиг эрге-дүрүмнү быжыглаарынга чамдык чедиишкиннер бисте чедип алдынган. Ынчалза-даа аңаа оожурган болбас. Хулиганнаар болгаш өске-даа кем-херек үүлгедир чоруктар бисте ам-даа бар.

Суд ажыл-чорудулгазын улам сайзыраңгайжыдарын коммунистиг партия, Совет чазак бистен негеп турар. Соңгуткан улус төлээлери мурнунда салдынган сорулгазын чедиишкинниг күүседиринге дузалажып, олар-биле тускай семинарларны эрттирери база оларның чөвүлелдерин, секцияларын тургузары суд органнарының чоокку чугула сорулгазы болур. Бүдүрүлге, албан черлериниң удуртукчулары, партия, профэвилел болгаш өске-даа хөй-нийти организациялары кем-херек үүлгедир чоруктарны болдурбазының хемчеглерин ап, коллективтерге кижизидилге ажылын чогуур негеддеге тургузар ужурлуг.

Улус төлээлери — күрүне эрге-чагыргазының органы болур улус судтарынга чонну төлээлекчилээн, чоннуң эрге-ажыын камгалаан идепкейжи кижилер болур. Ынчангаш ажылчы чон боттарының дээре төлээлекчилерин суд органнарының ажылынга киржири-биле соңгаан. Олар социалистиг хоойлу-дүрүмнү болгаш эрге-чурум камгалалын быжыглаарынга төлептиг улуг-хуузун киириштиреринге бүзүрелдиг бис.

ШИИТПИРЛИГ УДУРЛАНЫЫШКЫН

Совет кижилерниң шыңгыы сагындырыы

РЯЗАНЬ. Кыдат чагырга черлериниң ыят чок чөңгээ кылганынга удурланыышкынының хөй-хөй кижилер киришкен митингилери область төвүнүң бүдүрүлге черлеринге болган.

Химия бүдүмелдеринден удазын бүдүрер комбинаттың удазын-каастаалга цехиниң хевилекчизи И. Валягин мынчалдыр медеглээн:

— Мао Цзэ-дун болгаш ооң чалчалары боттарының улузунуң эрге-ажыктарынга өскерликчилер болган, ол улуска бис чаагай сеткилдиг турган болгаш ам-даа чаагай сеткилдиг бис. Кыдатта бо хүннерде совет улуска кара сагыштыг сурталаа өскүдүп турарынга бистиң сагыш-сеткиливис килеңнеп тур. Марксисти-ленинчи оруктан чандыр база бергеннерни карган тур бис. Пекин удуртукчуларының чөңгээлиг үүлгедиглери бистиң талавыстан чогуур ойтур шавыышкынга моон соңгаар-даа база таваржыр.

ОМСК. Маоистерниң боо аксы үстүрүп турган боолаашкын кара сагыштыг халдаашкынынга өлүрткен маадыр-кызыгаарчы, застава начальниги И. И. Стрельниковтуң болгаш ооң маадыр-шудургу эштериниң тураскаалын хүндүткээр дээш, Любчино суурнуң чурттакчылары митингиге чыылган.

— Даман ортулукка болган чепсектиг халдаашкын чөңгээзи бистиң ийи улузувусту бакташтырар сорулгалыг. Ынчалза-даа Кыдаттың ажылчы чоннары—маоистер эвес деп чүвени кончуг эки билир бис—деп, кызыгаарчы чораан тараажы В. Авраменко чугаалаан.

Митингиниң киржикчилери Кыдаттың чазаанга Совет чазактың сагындырыын хүлээп алдынган доктаалынга чаңгыс эп-сеткилдии-биле чүүлдүг деп санааш, Любчино суурну Стрельниково суур деп адаарын дилээр деп шиитпирлээн.

КИЗЕЛ. Кизел бассейниниң шахталарында ажылчы чоннарның хөй кижилиг митингилери эртип турар. «Ыдыктыг Төрээн чуртувустуң кызыгаарларын Мао Цзэ-дун бөлүүнге үретпес бис. Совет Эвилелиниң күчү-шыдалын быжыглаарынче угланган СЭКП-ниң болгаш төрээн чазаавыстың политиказын чалбыыштыг деткип тур бис»— деп, алды дугаар Капитальная шахтаның коллективиниң үндүрген доктаалында чугаалаан.

БРАТСК. Братск ГЭС тудуунуң кол ажылдарын механизастаар эргелелдиң бригадири, Социалистиг Күш-ажылдың Маадыры С. Немсев мынча дээн:

— Кыдат чагырга черлериниң Даман ортулукка кара сагыштыг чөңгээ кылганынга мен база-ла Братскиниң бүгү тудугжулары дег хорадап, килеңнедим. Олар бистиң Ада-чуртувустуң ыдыктыг кызыгаарынга халдааш, совет кызыгаарчыларының ханын төккенин шиитпирлиг буруу шаап тур бис.

Маоистиг чөңгээчилерни карган тур бис! Оларга шиитпирлиг ойтур шавыышкын бээринге совет улус кезээде белен. Төрээн чурттуң күчү-шыдалын быжыглаарынга Братскиниң тудугжулары бүгү күжүн харамнанмайн бээр.

(СЭТА).

Тываның ажылчы чонунуң килеңниг үнү

КЫЗЫЛ

«Кызыл тудуг» тудуг эргелелиниң ажылчыннарының хөй кижи киришкен митингизинге эргелелде партия комитединиң секретары эш Казакин совет-кыдат кызыгаарга кыдат шериглерниң чепсектиг чөңгээзиниң дугайын чугаалап берген.

Ада-чурттуң Улуг дайынының киржикчизи эш А. Рожков мынча дээн:

— Бир эвес дайзын бистиң ыдыктыг черивисче халдап келир болза, аңаа өлүмнүг согутту берип шыдаар күштүг бис. Совет кызыгаарчылар маадырлыг тулушкаш, чепсектиг чөңгээчилерни совет черден үндүр сывырган.

Коллективтиң хөй кижилиг митингизи кыдат чөңгээчилерниң угаан-сарыыл чок чоруун килең-биле буруу шаап, улам эки ажылдаар шиитпирни хүлээп алган.

• • •

Найысылалдың хлеб биле пиво заводтарының ажылчыннарының каттышкан, хөй кижилиг митингизинге ажылчын Любовь Добрынина чүве чугаалааш, мынча дээн:

— Мен не кижи мен. Маоцзэдунчу эрге-чагыргаларның организастааны совет-кыдат кызыгаарга чепсектиг чөңгээ үезинде маадырлыы-биле өлген совет кызыгаарчыларының ада-иелеринге, дөргүл-төрелдеринге ханы кажыыдалывысты бүгү коллективимниң өмүнээзинден илергейлеп тур мен. Совет кызыгаарлар ыдыктыг, оларны кым-даа үреп эртип шыдавас!

Митингиниң киржикчилери Коммунистиг партияның болгаш Совет чазактың ленинчи дашткы политиказын ниити-биле деткээннер.

ЭРЗИН РАЙОН

ЭРЗИН. (Телефон-биле). Совет-кыдат кызыгаарга Мао Цзе-дунның бөлүүнүң чоруткан чөңгээзин Эрзин районнуң ажылчы чоннары боттарының митингилеринге чидии-биле буруу шаап, бо талазы-биле Совет Эвилелиниң чазааның кылган медеглелин чүректиң ханызындан деткип турар.

Район төвүнге болган 250 ажыг кижи киржикчилиг митингиге эмчи Роза Ширшин:

— Мао Цзэ-дунга төөреткен бөлүк шериглерниң бистиң кызыгаарывысты оор ёзу-биле үрээни совет-кыдат харылзааларны улам чидиглендирер дээн политиканың уламчылалы дээрзин эки билир бис. Кыдат дээрбечилерниң совет девискээрин ыят чок былаажып турарын база билир бис. Оларның ол кордалы бүтпес-даа. Бистиң ыдыктыг кызыгаарывысты хөме таварып эртер ындыг күш чок—деп чугаалаан.

Кыдат чөңгээге удурланыышкынның митингилери Нарынга, «Чаа орук» колхозка база болгулаан.

ТОЖУ РАЙОН

ТООРА-ХЕМ. (Радио-биле). Кыдат чагырга черлериниң совет кызыгаарга чөңгээ кылганынга холбаштыр удурланыышкын илергейлээриниң митингилери Тожу районга эрткилээн. Район төвүнүң хөй кижи киржикчилиг митингизинге СЭКП райкомунуң секретары А. Я. Загайнов кыдат чөңгээчилер совет кызыгаарны үреп кирип келгеш, бужар-бак үүлгедиишкин кылган дугайын чыылганнарга тодаргай чугаалаан. Тоора-хемчилер ол чөңгээлиг үүлгедиглерни бүгү совет улус-биле кады бир дөмей каргап, шиитпирлиг буруу шапкан, удурланыышкын митингилери «Тоора-Хем» совхозтуң төп болгаш Ий салбырларынга, Ырбан суурга база эрткен.

БАРЫЫН-ХЕМЧИК РАЙОН

КЫЗЫЛ-МАЖАЛЫК. (Телефон-биле). Кыдат эрге-чагыргаларның талазындан совет-кыдат кызыгаарга организастаан чепсектиг чөңгээни буруу шапкан митингилер Барыын-Хемчик районнуң бүгү суурларынга болуп эрткен. Аңаа 3000 ажыг кижи киришкен болгаш 102 кижи санал берген. Олар кыдат эрге-чагыргаларның ойлук чок дерзии үүлгедиинге килеңниг удурланыышкынны илередип, маоцзэдунчу чепсектиг чөңгээни буруу шаап, Коммунистиг партияның болгаш Совет чазактың ленинчи дашткы политиказын ниити-биле деткээн.

Чемишчидилгеже онза кичээнгей салыр

Чоокта чаа Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң хуралынга бистиң республикада минералдыг болгаш органиктиг чемишчидилгелерни ажыглап турарының дугайын чугаалажып көрген. Чемишчидилгелерни чөптүг, ажыктыг кылдыр ажыглаары көдээ ажыл-агый культураларының дүжүткүрүн бедидериниң эң чугула чүүлдериниң бирээзи. Хуралга илереп турганындан алырга, республикага минералдыг чемишчидилгелерни 1968 чылда 3060 тоннаны сөөртүп киирген болза, бо чылын ол шупту 7300 тонна болур.

Моон-биле холбаштыр республикада байдал кандыг болуп турарыл? Таңды районнуң «Революцияның чалбыыжы», Каа-Хемниң «Коммунизмче орук» колхозтар болгаш чамдык өске-даа ажыл-агыйлар минералдыг база органиктиг чемишчидилгелерни боттуг ажыглап, ооң күселп-биле дүжүттү элээн бедидип турар.

Республикада ажылын кыдаал 38 ажыл-агыйларының иштинден 31-ле минералдыг болгаш органиктиг чемишчидилгелерни ажыл-агыйжы эвес кадагалап, учёт болгаш отчётту шын эвес кылып, чемишчидилгелер төгер механизацияны болгаш көдээ ажыл-агыйга хамаарышкан хамааты ужар чүүлдү четпес ажыглап турары илерээн. «Межегей», «Барлык», «Элегес», «Улуг-Хая», «Тээли», «Тинделге», «Найырал», Партияның XXII съездизи аттыг болгаш «Чыраа-Бажы» совхозтарда чемишчидилгелерни онза багай ажыглап турар.

Оларда чемишчидилге хандырылгазында контроль чок. Чижээ, «Барлык» совхозка аммиак селитразын 102 тоннаны чемишчидилгеге ажыглаан деп, статистика эргелелиниң медээзинде бижээн турда, херек кырында ол ажыглаттынмаан, складта чыдар. «Межегей» совхозка албанның медээзин ёзугаар эрткен чылын 348 тонна минералдыг чемишчидилгени шөлге төккен дээн турда, херек кырындаазы—176 тонна болган. Органиктиг чемишчидилгелер учёдунда байдал ол совхозта база ындыг: медээ ёзугаар алырга, шөлче ону 10 муң тоннаны төккен, а херек кырындаазы—6 муң 500 тонна. Ындыг таварылгалар өске-даа ажыл-агыйларда бар.

Минералдыг чемишчидилгелерниң кадагалалы кончуг багай. Үстүнде ады үнгеп ажыл-агыйлардан аңгыда, «Шекпээр», «УТКА 25 чылы», «Дөн-Терезин» совхозтарда чемишчидилгелерни хораннныг химикаттар, тудуг болгаш өске-даа материалдар-биле кады кадагалап тургулаар. «Сельхозтехника» каттыжыышкыннарында чемишчидилге складтарын өскээр ажыглап турарындан, чемишчидилге шыгжаарынга таарышпас черлерде үрелип чыткылаар.

Минералдыг чемишчидилгелер кадагалаар талазы-биле байдал берге турда-ла, «Сельхозтехниканың» Таңды каттыжыышкыны маңаа херегләэр складтарны каш чыл иштинде тудуп ап чадаан.

Минералдыг чемишчидилгелер ажыглаары көвүдээни-биле чергелештир, чамдык удуртукчуларда органиктиг чемишчидилгени чугулага көрбес хөөннер база бар. Республиканың 11 районнарындан органиктиг чемишчидилгени хөрзүнге төгериниң планын чүгле Бии-Хем болгаш Каа-Хем районнар күүсеткен. Оон өске районнар бо талазының планын чыл бүрүзүнде күүсетпейн турар. Районнарның чамдыызы шөлдерже өдек төгерин харындаа кызыгылаан. Чижээ, 1968 чыл-биле деңнээрге, хөрзүнче өдек-биле чемишчидерин Таңды район ийи, а Бай-Тайга—үш катап эвээжеткен.

Чемишчидилге ажыглаар талазы-биле ажылдың кошкааның кол чылдагааннарының бирээзи чүдүрер-дүжүрер ажылды сула механизастаанында, чемишчидилгелерни хөрзүнге чедирип төгер талазы-биле механизастаттынган доктаамал отрядтарның чогунда болуп турар. Ажыл-агыйларның хөй нуруузунда бо талазы-биле техника чедишпес, а бар техниканы кончуг багай ажыглап турар.

Көдээ ажыл-агый культураларын бүдүрерин көвүделир талазы-биле эң чугула негелделерниң бирээзи—чемишчидилгелерни ажыглаарын экижидер дугайында республиканың Министрлер Чөвүлели тодаргай доктаалды хүлээп алган. Хамыктың мурнунда үстүнде айыттынган четпестерни чайладырынче ажыл-агыйлар удуртукчуларының, бүдүрүлге эргелелдериниң начальниктериниң, «Сельхозтехника» каттыжыышкыннарының даргаларының кичээнгейин Министрлер Чөвүлели углаан.

Республиканың көдээ ажыл-агый министерствозу 1969—1970 чылдарның капитал тудуг планын ажылдап кылырда, ажыл-агый бүрүзүнге складтарның иштинде чыл иштиниң чемишчидилгелериниң 40—50 хуузу кирер кылдыр, чемишчидилгелер складтарының тудуун ынчаар чорударын көдээ ажыл-агый министерствозу хандырар ужурлуг. «Сельхозтехниканың» республика каттыжыышкыны чемишчидилге складтарын чөп ажыглаарын хандырбышаан, Таңды районга ындыг складтарның тудуун дүрген доостурар, ооң-биле кады минералдыг болгаш органиктиг чемишчидилгелерни эртемге үндезилеп ажыглаар талазы-биле колхозтарга болгаш совхозтарга практиктиг дузаламчы көргүзерин улам күштелдирер дээрзин Министрлер Чөвүлели чугулалап айыткан.

Органиктиг чемишчидилгелерни мөөндеп чыыр, ону шын ажыглаар талазы-биле тодаргай хемчеглерни ажыл-агый бүрүзүнге ажылдап кылып, аңаа контрольду улам дыңзыдарын көдээ ажыл-агыйның бүдүрүлге эргелелдери хандырар. Органиктиг болгаш минералдыг чемишчидилгелерни сөөртүп төгер талазы-биле машиналарны эки ажыглаар төлээде, механизастаттынган отрядтарны тургускулаарын Көдээ ажыл-агый министерствозу болгаш «Сельхозтехниканың» республика каттыжыышкыны хандырар ужурлуг дээрзин болунуң доктаалында Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлели айтып турар.

Немелде күш

Чер ажылын сайзырадырынга, көдээ ажыл-агый культураларының дүжүттүүн бедидеринге механизатор кадрларының ролю улуг. Ынчангаш Чөөн-Хемчик районда СЭКП-ниң XXII съездизи аттыг совхозтуң дирекциязы механизатор курузун бо чылдың январьда ажыткан. Курстуң өөредилгези бир ай ажып турар. Ында 16 аныяк эрлер үшкү класстың тракторизи эргени чедип алыры-биле совхоз бүдүрүлгезинде ажылдавышаан, шудургу өөренип турар. Олар тракторнуң шимчедикчизин өөренип доосказ, дамчыдылга кезээн өөренип кирген.

— Бистиң ажыл-агыйның механизатор кадрларынга 12 кижи чедишпес. Ынчангаш бо курсту организастааш, оон башкызынга дуржулгалыг механизатор Ховалыг Очур-оолду дирекция чери томуйлаан. Курстантыларның өөренириңге бүгү-ле таарымчалыг байдалды тургускан бис. Өөредилге неделяда 5 удаа болуп турар. Оон аңгыда Кызылдың профтехниктиг училищезинде бистен 8 кижи, ооң иштинде 2 уруг өөренип турар. Мында ийиги класстың тракторизи мергежилди чедип алыры-биле 17 кижиниң курузун эш Моңгуш Самбуу удуртуп турар. Курстарның өөредилгези организастыг эртип турар. Өөредилгениң көргүзүг материалдары бар — деп, совхозтуң кол инженери эш К. Чавыдак бадыткап турар.

Бирги класстың курсантыларындан С. Карасал, О. Май-оол, С. Саны-Бадыраа, А. Лаандык олар эң кызымак өөренип турар. Курсантылар март 20-ден эгелээш практиктиг кичээлче шилчир.

М. СЕВЕН.

Соңгулдага уткуштур

Кандидаттар-биле ужуражыышкыннар

Үжеп суурнуң хоочун чурттакчызы, мында көдээ Советтиң депутады Оюн Шойбанович Тарма—тывызыкчыларының чагыгларын, хомудалдарын эки билир кижи, ээлдек, сагыш човангыр эш. Үжеп-Аксының магазининде чурттакчыларның амыдырал-чурттаалгазынга эргежок чугула аъш-чем, идик-хеп барааннар бар турарын, мында школаның үргүлчү чылыг, чырык турарын, өзүп орар ажы-төлдүң быжыг билиглиг, төлептиг кижилер болурун чедип алыры ооң кол сагыш човаашкыны апарган.

Ында өлүк-тывыш чериниң коллективи күрүнеге өлүк дужаар чыл планын 105 хуу күүсеткенинде ооң база биче эвес үлүг-хуузу бар.

Үжепчилер ам болур соңгулдага Оюн Тарманы ук көдээ Советтиң депутадының кандидадынга база катап депшиткен. Чоокта чаа олар кандидады-биле ужурашкаш, чагыгларын берген.

Үжептиң чурттакчылары Каа-Хем район Совединиң депутадынга кандидат У. Рукавицын-биле база ужурашкан.

С. ФЕРОНОВА.

• • •

Бай-Хаак суурнуң чурттакчыларының нийти хуралынга Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң депутады М. М. Сухачев отчёдун бергеш, соңгукчуларның чагыгларының канчаар күүсеттиниң турарын тодаргай чугаалап берген. Чагыглар ёзугаар Бай-Хаак суурга чаа чупар-бажыңның, «Межегей», «Тинделге» совхозтарга участок эмнелгелерин, Элегес, Кочетов суурларга Культура бажыңнарын ажыглалга киирген.

Ол-ла хуралга Таңды район Совединиң депутаттарынга кандидаттар В. П. Захаров, М. П. Чуб, П. А. Дежнёв, В. Чертов олар-биле соңгукчулар ужурашкан.

Соңгукчуларның оларга берген чагыгларының кол-колу бо-дур: Бай-Хаак суурга 100 орунунуг эмнелгени, хлеб заводун тудар, ол суурнуң суг дамчыдылгазының тудуун дүргедедир.

Санал берген соңгукчулар чоннуң төлептиг кандидаттары дээш бадылаарынче бүгү соңгукчуларны кыйгырган.

С. ТАНЗЫН-ООЛ.

• • •

Тес-Хем районнуң «Ак-Эрик» колхозунуң девискээринде көдээ Советтиң даргазы эш Д. Лаховтуң дамчытканын ёзугаар алырга, көдээ Совет соңгулдага бурун белен. Соңгукчуларның даңзызын ужук ёзугаар тургускаш, шуушттурген. Урналар, кабиналар белен. Соңгулда кампаниязының үезинде ажылдаар 4 машинаны, 8 аъттыг кижиниң тускайлаан.

Район болгаш көдээ Советтерниң депутаттарынга кандидаттар-биле ужуражыышкыннар округ санынга соңгукчуларның калбак киржилгези-биле эртип, эрге-чагырганың чер-чер органнарынга соңгуттурар боттарының төлээлекчилеринге чагыгларын олар берип турганнар.

А. ДЕМБРЕЛЬ.

• • •

Кызылдың пассажир автотранспорт бүдүрүлгезиниң соңгукчулары хоорай Совединиң депутадынга кандидат, республика типографиязының хоочун ажылчыны, коммунист Анастасия Дмитриевна Скребцова-биле ужурашкаш, чагыгларын берген.

Ол чагыгларның арзында, соңгукчу эш Ёлданнын бергени Дружба кудумчузунда хөй аал иштиг чурттаар 39 дугаар бажыңга суг дамчыдылгазын киирер, кладовкалар септээр чагыг бар.

О. ОЮН.

О. ЧЕРНИК МОСКВАДА КЕЛГЕН

Чехословак Социалистиг Республиканың федералдыг чазааның даргазы Олдржих Черник март 13-те Москвада аалдап чедип келген. Москвада ооң-биле кады ЧССР-ниң чазааның даргазының оралакчызы Вацлав Валеш, ЧССР-ниң планнаашкын министри Франтишек Власак, ЧССР-ниң планнаашкын министриниң оралакчызы Зденек Шедивый болгаш өске-даа албан кижилери келген.

(СЭТА).

Чоннуң идегели

Таңды районнуң «Коммунизмниң херели» колхозта чолаачы Мамай-оол Биче-оолович Куулярны Берт-Дагда, Шаңганда, Межегейде, Оңгар-Ховуда малчыннарның кыштагларынга бо-ла көрүп болур. Хүннүң-не эртен эртежик бир кыштагга хап каар. Ол дээрге колхозтуң суг сөөртүр машиназында ажылдап турар. Мамай-оол Куулар онаашкан ажылынга ак сеткилдиг, кызымаан көргүзүп, кыштың берге үезинде сугну үзүктел чок сөөртүп турар.

Куулар Биче-оолович чүгле амгы үеде күжениишкиниг ажылдап турар эвес, көдээ ажыл-агый артелинге чолаачылап келген 9 чылының дургузунда техникага камныг, хөй-нийти ажылынга идепкейлиг, мурнакчы диртип, ажыл-агыйның партия, комсомол организацияларынга, артель баштаар черинге мактадып келген. Ажыл-агыйның-даа, хөй-ниитиниң-даа даалгазын бээрге саадатпайн, ыяп-ла күүседир биче сеткилдиг кижи деп, колхозчулар Мамай-оол Биче-ооловичини мактап турар. Эрткен чылын Мамай-оол Куулярны партия кежигүнүнге кандидат кылдыр колхозтуң коммунистери хүлээп алган. Бо улуг идегел ооң ажыл-ижинге харысалгазын улам бедиткен. Парткомнуң даалгазын, агитатор хүлээлгезин малчыннар ортузунга эки күүседип, беседаларны кылып, делегей болгаш чурт ниитиниң болуушкуннарын чугаалап берип чоруур. Кочетов суурнуң ажылчы чоннары ол көдээ Советтиң депутадының кандидадынга Мамай-оол Куулярны чоокта чаа бир үн-биле депшиткен. Мамай-оол Биче-оолович соңгукчуларның негелде, хомудалдарын, чагыгларын күүседип шыдаар, хөй-ниитиниң ажылынга кызымак, төлептиг кандидат дээрзинге ооң чаңгыс чер чурттуглары идегеп турар.

О. ОПЕЬН.

Макталдыг ишчи

Владимир Сундуй ам 25 харлап турар. Ол 1964 чылда хөй кадарып эгелээн. Бо аныяк комсомолчу кижиниң хойжуунуң чымыштыг ижинче кым-даа албадаваан. Володя бодунуң күзели-биле ук ажылга кирген. Күзел, соңуургал турда ажылга кандыг-даа бергелер ажып эрттинер дээрзин эш Сундуй эрткен чылдарның дуржулгазындан билген. Малчынаанының баштайгы чылында безин төрүвес хойлар хүлээп алгаш, дук талазы-биле «Өөк» совхозтуң дуржулгалыг дээн хойжуларындан дудак чок көргүзүгнү чедип алган.

Ам ол төрээн совхозунуң Кошпайда хойжу бригадазын удуртуп турар. Бригаданың малчыннары бо берге кыштың чедиишкинниг эрттирип, эрткен күштүг сооктарда чаңгыс-даа чаш мал хоралчага таварыштырбаан. Мында аныяк бригадирниң биче эвес салыышкыны киргенин чугаажок. Ол бодунуң ажаалдазында 420 баш хоюндан төрээн 350 хойнуң хураганнарын менди камгалап алган. Кодада оолдаашкын ам-даа үргүлчүлеп турар. Мындыг бачым үеде бригадир малчын бүрүзүнге барып четтигип, чогуур арга-сүмени берип келген. Кошпайның малчыннарынга баарга кижи-ле бодап Володяны мактаар, бистиң бригадирывыс эр-хей, дижир.

Владимир Михайловичиниң амыдыралынга чоокта чаа онзагай болуушкун болган. Удуртуп турары хойжу бригадазының коллективи ону район Совединиң депутадының кандидадынга бир үн-биле депшиткен. Комсомолчу бригадир В. Сундуй хөйнүң идегелин шынзыдар дээрзинге малчыннар быжыг бүзүрелдиг.

В. МОЛЬБИ.

Кызылдың дааранылга комбинадында соңгулда мурнунуң социалистиг чарыжы улам калбарган. Ол чарышка бүдүрүлгеде хоочуннарның бирээзи эш Королёва эки түңнелдерни чедип ап, хүннүң нормазын үргүлчү 130—140 хуу күүседип турар.

Солагай талазында чурукта: М. Королёваның ажылдап турары.

С. ФЕОКТИСТОВТУҢ фотозу.

☆ ☆ ☆

«Улуг-Хая» совхозтуң хойжузу Оюу Донгакович Комбу беш чүс хире иртчигештерни Хендерге шынаазында кадарып турар. Эки ажаалданың түңнелинде иртчигештерниң күш-шыдалы эки кыштаглап турар. Совхозтуң дөртку салбырының мурнакчы хойжузу коммунист О. Д. Комбу ленинчи юбилейге алдар кылдыр, бедик көргүзүглерни чедип алырын хүлээнгени.

Оң талазында чурукта: О. Д. Комбу иртеринге чем берип тур.

О. ГАВРИЛОВТУҢ фотозу.

СЭКП ТК-ның ОКТЯБРЬ ПЛЕНУМУНУҢ ШИИТПИРЛЕРИН АМЫДЫРАЛГА

ЭЪТ БҮДҮРЕРИНИҢ КУРЛАВЫРЫ

Бистиң республиканың колхозтары болгаш совхозтары эътти, сүттү, дүктү күрүнеге садар талазы-биле планныг онаалгаларны күүседип турар. Ынчалза-даа эътти болгаш мал ажылының өске-даа продуктуларын бүдүрерин бистиң ажыл-агыйларывыс чыл бүрүде улам көвүдедир ужурлуг.

Беш чыл планының төнчүзүнге чедир республиканың колхозтарынга болгаш совхозтарынга эът бүдүрерин 1968 чыл-биле деңнээрге, 31,1 хуу көвүдедир ужурлуг. Ынчаарга ол-ла үеде хаван эъдин бүдүрери 2,1 катап көвүдээр.

Ындыг болза-даа колхоз, совхозтарда мал чеминиң курлавырлары бар черлерде безин, хаван өстүрер ажылды хөгжүдериниң байдалы амдаа четпес. 1962 чылдан эгелээш, колхозтарга, совхозтарга хаванның баш саны дыка эвээжээн болгаш хаван эъдин бүдүрери кызырылган. 1962 чылда колхоз, совхозтарга шупту 34 муң баш хаван турган, ынчаарга 1969 чылдың январь 1-де 10,8 муң хаван арткан азы 3,1 катап эвээжээн.

1962 чылда республиканың 14 совхозтарының 12-зинге, а ол ышкаш колхозтарның хөй кезиинге хаван фермалары, бригадалары бар болуп, хаван эъдин бүдүрүп турган. Чамдык чылдарда күрүнеге хаван эъдин садары 2450 тонна четкилеп турган. Ол хире хөй эътти саткаш, 60 муң ажыг баш хойну мал өстүреринге камгалап арттырып ап болур турган.

Хаван ажылы эът бүдүрерин көвүдедириниң улуг курлавыры болур турбуже, амгы үеде хаванны чүгле дөрт совхоз: «ҮТКА 25 чылы», «Россия», «Тиилелге» болгаш «Бурунгаар» совхозтар база 14-ле колхозтар өстүрүп турар. 1963 чылда «Өөк» совхоз 1400 баш, «Межегей»—1307, «Сүт-Хөл»—1138, «Барлык»—1299, «Элегес»— 771, «Улуг-Хая»—625 хаванныг турган болгай. Ол хаваннарны саргаш, ук ажыл-агыйлар күрүнеге хаван эъдин 700—800 центнерни болгаш оон-даа хөйнү чыл бүрүде дужаап турган. Амгы үеде ол ажыл-агыйлар хаван өстүрерин соксаткан.

Колхозтарга 1962 чылдан бээр хаванның баш саны 3,9 катап эвээжээн. Дыка хөй колхозтар хаванны азыравастаан.

Чамдык ажыл-агыйларның удуртукчулары хаван өстүрбейн турар чоруун хаван эъдин бүдүрери экономика талазы-биле ажык чок деп сылдаг-биле тайылбырлап турар. Ол көңгүс шын эвес. Чижээ, хаванның чем-баазазын тургузарынга бергедеп, холуксаалыг чемни өске черден улуг өртек-биле садып алыр ужурга таваржып турар «ҮТКА 25 чылы» совхоз безин хаванны орулгалыг кылдыр өстүрүп турар. Чамдык колхозтарның болгаш совхозтарның удуртукчуларының бадыткап турарынга шуут удурланыштыр, «ҮТКА 25 чылы» совхозта хаван ажылы арыг орулганы берип турар. Ук ажыл-агый 1967 чылда хаван ажылындан 11134 рубльдиң, а 1968 чылда — 33904 рубльдиң арыг орулгазын алган. 1969 чылда хаван ажылындан 36 муң рубльди алырын планнап турар. «Россия» болгаш «Бурунгаар» совхозтарда-даа хаван ажылы орулгалыг адыр апарган.

«ҮТКА 25 чылы» совхоз чыл бүрүде-ле күрүнеге 330—380 тонна хаван эъдин садып турар. Ол дээрге, ажыл-агыйга эът бүдүрерин көвүдедиринге улуг курлавыр-дыр. Хаван өстүрүп турар бо совхозтарның удуртукчулары болгаш зоовет тускай эртемниглери хаванның баш санын база хаван эъдин бүдүрерин эвээжедирин бодавайн, харын чыл бүрүде көвүдедирин планнап турар.

Бистиң республиканың чамдык ажыл-агыйлары дузалаар хаван ажылы чок болгаш, күрүнеге эът кылдыр нургулайында-ла саар инектерни садып турар чорук таарышпас. 1968 чылда Бай-Тайганың колхозтары саар инектерниң 49,6 хуузун, Улуг-Хемниң—40,9, Таңдының — 42,8, Эрзинниң — 33,9, «Шекпээр» совхоз — 38,2, «Дөң-Терезин»— 39,1, «Улуг-Хая»— 28, «Өөк»— 28,7 хуузун эът планынга киириштир күрүнеге саткан.

Төрүүр малды шак ынчаар төтчеглээри мыйыстыг бода малдың баш санының база эът бүдүрериниң чогумчалыг өзүлдезин аажок саададып турар. Бистиң республиканың чамдык колхозтарының болгаш совхозтарының удуртукчуларының шак ындыг практиказы экономика талазы-биле ажык чок, харын-даа ажыл-агыйга хоралыг деп чугаалап болур.

Инектерни кырганнап турган, чылда 2800 башты садып болур турда, 10 муң баш чедир чарыгдап турарының түңнелинде ажыл-агыйлар 7600 бызааны чедир албайн, 2100 тоннадан эвээш эвес инек эъдин немей бүдүрерин-ден каражадап турар-дыр. Шак ындыг чазыгны моон соңгаар болдурбас болгаш төрүүр малдың баш санын бүгү-ле хемчеглер-биле камгалаар херек.

Мал ажылында дузалаар адыр болур хаван ажылын калбаа-биле хөгжүдүп болурунуң болдунар аргалары бистиң колхоз, совхозтарывыстың хөй кезиинде бар.

Хаван—эң-не дүрген өзүүчел болгаш эң-не төлгүр мал. Чедишкен кыс хаван бүрүзүнден чыл дургузунда ийи оолдаашкындан кайызындан-даа 10—12 хаван оолдарын ап болур. Аныяк хаванны 7—8 ай назылыгда эдержилгеге киргеш, 11—12 айлыында төлүн ап болур. Хаван оолдарын 3 айлыында шын организастаан семиртир азыралга тургузарга, 7—8 айлыында оларның дириг, деңзизи 90—110 кг чедип турар. Ол үеде хаванның чаңгыс кг дириг деңзизинге чем чарыгдалы, мыйыстыг бода малды семиртир азыраанынга бодаарга, 1,5—2 катап эвээш болур.

Өстүрериниң, чемгерериниң болгаш ажаарының мурнакчы аргаларын шиңгээдип алыр чорук хаван эъдин бүдүрериниң бот-үнезин улуг хемчээлдиг-биле чиигедир болгаш ол эътти чиик өртектиг болдурар.

Бо бүгүнү барымдаалааш, хаван ажылын хөгжүдериниң айтырыгларынга колхозтар болгаш совхозтар шыңгыы кичээнгейни салыр, а мал чеминиң курлавыр баазазы бар ажыл-агыйларга бедик продуктулуг улуг хаван ажылын хөгжүдер херек.

Хаван ажылын орулгалыг болдурар төлээде, ажыл-агыйларга чамдык бүдүрүлге айтырыгларын, хамыктың мурнунда эки шынарлыг хаван оолдарын алырының айтырыын шиитпирлээр херек. Хөреңгилерни болгаш күш-ажылды эң-не эвээшти чарыгдап тургаш, күжениишкинниг семиртир азыраашкынны чорудары, а ындыг болганда эң-не чиик өртектиг эът - бүдүрери хаван оолдарының шынарындан хамааржыр. Ону чедип алырының аргазы болза салгалының продуктулуг шынарларын экижидип турар эки уксаалыг эр хаваннарны ажыл-агыйга ап турары болур. Ооң-биле чергелештир, төлгүр болгаш оолдары кадык-шыырак болур эң дээре аныяк хаваннарны ажыл-агый бүрүзүнге уксаажыдылгага шилип алыр херек.

Хаваннарның чемгерилгезин организастаар чорук хаван эъдин бүдүрериниң бот-үнезин чиигедиринге улуг салдарны чедирер. Кыжын концентраттар-биле чергелештир, янзы-бүрү чулуктуг чемнерни, а чайын ногаан сигенни хаванга бээрге, хаван деңгинчел болгаш немелде деңзизи дыка бедик болур.

Чайгы үеде хаванның чем рационунга ногаан меде, донник, люпин болгаш өске-даа ногаан чемнерни холуп бээрге, хонукта немелде деңзизи 300—400 граммдан 500—600 грамм чеде бээр. Кышкы үеде чулуктуг чемнерни чедир бербеске, хонукта ортумак немелде деңзизи 250—300 грамм чедир кудулап келир.

Хаванга бээр чемниң чарыгдалы бүдүрген хаван эъдиниң бот-үнезиниң 50—60 хуузу болуп турар болгай, ынчангаш хаван чемгерери-биле эң-не эвээш карылгалыг чемнерни бүдүрери эргежок чугула. Медени, дазыл-чемиштерни тарыыры, силос, сиген далгазы белеткээри маңаа хамааржыр.

Кукурузаны, картофельди, хөй чылдыг бобы сигеннерни, бахчи-ногаа аймаан, викасуланы холуп турган кылган силос-биле хаваннарны чемгерер чорук онза үре-түңнелдиг деп санап турар. Шак ындыг холуксаалыг силос хаваннарның белок, витамин болгаш минерал хандырылгазын экижидип турар.

Хаван эъдиниң өртээ чиик болзун дээш, мурнакчы ажыл-агыйлар күзүн хаван одарладыр кылдыр картофельди тускай черге тарып ап турар. Ол болза, картофельди казып, чуп, хайындырарынга бодаарга, үш катап эвээш карылгалыг болуп турар.

Картофельди сывынга тургузун хаваннарга чиртирде, кожүрүп ап турар тускай херимни ажыглаары чугула. Хаван кадарчызы кижи хүн санында-ла чаа участокту херим-биле кажаалап, хаваннарга тускайлап бээр.

Ол ышкаш хаваннарны часкы-чайгы үеде чайлаглады одарладырын хереглээри дыка ажыктыг. «ҮТКА 25 чылы» совхозта ынчаар кылып турар. Ол чорук хаванны ажаарының болгаш семиртириниң карылгазын дыка чиигедир. Ынчаар кылганда, хаваннар чайгаар үнген чер одун база тараан бобу сигеннерни оъттаар апаар.

Чайгы болгаш кышкы үеде хаваннарны эки чемнер-биле хандырарындан аңгыда, хаваннарның рационунче чугайны, эът-сөөк далганын, кызыл дойну, дусту, ширик довураан холуп турган, микроэлементилер-биле немей чемгерериниге кичээнгей салыры чугула.

Хаван эъдин бүдүрерин көвүдедириниң болгаш ооң бот-үнезин чиигедириниң талазы-биле база бир чугула айтырыг болза, хаваннарның уксаалар аразының хайнакташтырылгазын чорудары болур. Бистиң республиканың байдалынга улуг боттуг кыс ак хаваннарны кемерово уксаалыг эр хаваннар-биле уксаа аразының хайнакташтырылгазын чорудары чогумчалыг. Улуг ак кыс хаваннарны кемерово уксаалыг эр хаваннар-биле хайнакташтырганындан алдынган бүгү хаван оолдарын күрүнеге дужаары-биле семиртир азыраар, а коданны немей өстүреринге хереглээр хаван оолдарын уксааларның арыг боттарындан алыр. Уксаалар аразынга хайнакташтырар чорук хаванның төлгүр болуруп, дүрген четчип өзерин бедидер.

Аныяк хаваннарның биологтуг онзагай чоруун ажыл-агый бүрүзүнге долу хемчээлдиг-биле ажыглаар херек. Оон аңгыда хаван ажылынга хары угда хөй хаванны оолдадырын, оларны хөйү-биле хары угда семиртир азыраарын организастаары, айның, кварталдың, чылдың планныг онаалгаларын күүседиир дээш хаван ажылчыларынга немелде төлевирни тыпсып турары эргежок чугула.

Хаван ажылын хөгжүдериниң мурнакчы аргаларын ажыглаар болза, ол адыр күрүнеге садар немелде эътти хойнуң берип болур болгаш хойларны база мыйыстыг бода малды чарыгдаарын кызырарынга идиги бээр.

П. УШАКОВ,
Тыва АССР-ниң Көдээ ажыл-агый министерствозунуң улуг зоотехниги.

Петербургка 1906 чылдың май 9 (22-де) болган чон митингизинге В. И. Ленинниң чүве чугаалап турганы. (Чурукчу М. Соколовтуң чураан чуруу).

Бистиң КАНДИДАТТАРЫВЫС

ЧОННУҢ ТӨЛЭЭЛЕКЧИЛЕРИ

Ленинчи юбилейге уткуптур алган социалистиг хүлээлгезин чараштыр бижээш, бажыңында хоолааш, азып алган малчыннар Чөөн-Хемчик районнуң «Чыраа-Бажы» совхозта кайы хөй. Оларның бирээзи Ак-Хаяда бригаданың хойжузу Кызыл-оол Келдегеевич Ондар. Ооң алган хүлээлгезинде чурагайларның аразында төрүүр 100 баш хойдан 100 хураган, бир хойдан-на 2500 грамм дүк алыры айыттынган.

Кыш дошкун-ширин болуп туруза-даа, Кызыл-оол Келдегеевич кыштың аагын шыдамыккай күш-ажылы-биле ажып эртер дээш шудургу демисежип турар. Ооң ачызында малчынның коданы хүр кыштап турар. Күжү багай кылдыр эскерген хойларын тускайлааш, немелде азыралда тургускан. Турлаанда мал чеми арбын. Малын суг-биле, дус-биле хандырып турар. Ооң хоюнуң кол нуруузу хураганнапкан. Төрээн 286 хойдан 298 хураганны менди алган. Чаш хураганнар сакманщиктерниң сагыш човангыр ажаалгазында доругуп турар. Кызыл-оол Ондар хөй чылдарда ниитиниң шээр малын менди-чаагай ажаап кадарып, төрээн совхозунга каш-каш чүс хураганнарны өстүрүп, хөй дүктү берген.

Малчын—дуржулгалыг агитатор. Кожазында аалдарга чай кадында барып, олар-биле беседалажып, дуржулгаларын солужуп турар. Ажыл-ишке төлептиг Кызыл-оол Ондар район Совединиң депутадының кандидадынга депшиттирген. Депутатка кандидат чоокта чаа соңгукчулары-биле ужурашкан. Соңгукчулар аңаа чагыгларын берип, колхозтуң экономиказын быжыглаарынга, малчыннарның амыдырал байдалын улам экижидеринге күжүн салып ажылдаар дээзин илергейлээш, төлептиг кандидады Кызыл-оол Келдегеевич Ондар дээш бадылаашкынын бээрин саналдааннар.

Совхозтуң тудуг ажылын улам сайзырадырынга Калдар-оол Монгуш идепкейлиглерниң бирээзи. Орук-чирии берт тайга-сыннап ооң лесовозу туруушкун чокка ажылдап турар. Эзим иштиниң ыяш белеткелчилери ооң машиназының кел чораан шимээнин дыңнааш:

— Бо-даа Калдар-оол Монгуштуң башкарган машиназы-ла-дыр. Могап-шылаарын ол билир эвес, эрес-ле эр болдур ийин. Машиназынга чудуктарны чыттыр чүдүргеш, удаткан чок бо-ла хөөмейледип келир. Автомашинаның эки эдилели, туруш чок ажылдаары чолаачызының хынамчалыында чүве-дир ийин—дижип, улус бола чугаалажыр. Хүн бүрүде, ай, квартал бүрүзүнде ол ажыл онаалгазын 120—170 хуу чедир күүседип турар. Эш Монгуш Калдар-оол Чыргакы көдээ Советтиң депутады. Соңгукчулар ону эрге-чагыргага боттарының айбычызы кылдыр чоруткан. Ол идегелди ак сеткилдиг күүседип, кылган ажылының дугайында отчеттарын соңгукчуларының мурнунга берип, оларның чагыгларын күүседиринге кызымак ажылдаан.

Ам болур чер-чер Советтериниң соңгулдазында көдээ Советтиң депутадының кандидадынга Калдар-оол Сүүрекович Монгуш база катап депшиттирген.

—Соңгукчуларның меңээ көргүскен идегелин шынзыдып ажылдаарымны илергейлеп тур мен. Депутат — чоннуң айбычызы. Ол бедик идегел. Маңаа соңгукчуларның меңээ берип турар чагыг саналдарын боттандырарынга бүгү күжүмнү салыр мен — деп, ол соңгулда мурнунуң ужуражылгазынга хуралынга бадыткаан.

Көдээ ажыл-агый ишчилеринде аңгы-аңгы мергежилдиглер кайы хөй. Ооң иштинде механизатор мергежилдиглерниң ажылы көдээ ажыл-агый бүдүрүлгезин хөгжүдеринге улуг рольду ойнап турар. «Большевик» совхозтуң дуржулгалыг механизатору Монгуш Доржат-оол он чыл дургузунда трактористеп, комбайнерлеп ажылдааш, ам трактор-хову бригадазының бригадири апарган. Совхоз тракторлар болгаш кожуг машиналарының септелгезин шынарлыг доосикан. Аңаа Доржат-оол Монгуштуң үлүг-хуузу база эвээш эвес. Үрезин арыглап белеткээри база дооступ турар. Кышкы агротехниктиг хемчеглер база чоруттунуп, шөлдерни чурт иштиниң чемишчидилгези-биле байлакшыдары үргүлчүлевишаан. Механизатор кадрларны белеткеп өстүреринге эш Доржат-оол күжүн салып турар. 20 дыңнакчылыг трактористер курузунуң өөредилгези совхозта чоруп турар. Өөредилгеге таарымчалыг байдал тургустунган. Ол хөй-ниитиниң ажылынга база идепкейжилерниң бирээзи.

Район Совединиң депутадының кандидады Доржат-оол Бадыевич Монгуш Борбак-Арыгның № 42 соңгулда округунуң соңгукчулары-биле ужурашкан. Суурну чаагайжыдар, кудуктарны туттурар, хову турлагларын арыг-силиг, көрүштүг болдурар, механизатор кадрларның мергежилин болгаш политиктиг билиин бедидер талазы-биле дуза чедирерин соңгукчулар депутаттың кандидадындан дилеп, чагыын киирген.

«Искра» көдээ ажыл-агый артелиниң бот-тывынгыр артистериниң аразында Маруся Монгуш база бар. Ооң тааланчыг өткүт үнүн, уран номчулгага мергежилдиин, талантылыын көрүкчүлер магадаан. Комсомолчу кыстың уран чүүлге сундулуу, хөй-ниитичизи оон-на көстүр. Ол колхоз бүдүрүлгезиниң мурнакчыларының одуруунда. Кызыл-Хавак фермазының саанчызы Маруся Муньяевна Монгуш 1968 чылда бодунга быжыглаан бөлүк инектериниң бирээзинден 1265 кг сүттү саган. Ооң бо чылгы хүлээлгезинде 1350 кг сүттү бир инектен саары айыттынган. Ажыл-ишке болгаш хөй-ниитиниң херээнге төлептиин көргеш, соңгукчулар М. Монгушту район Совединиң депутадының кандидадынга депшидип, ооң-биле ужурашкан болгаш чагыгларын берген.

«Искра» колхозтуң шээр мал бригадаларынга база бир бригада немешкен. 11 коданныг № 3 бригаданың ажылын кым удуртурул деп айтырыг тургустунуп келген. Партком болгаш колхоз баштаар черни коммунист Алдын-оол Ондарга хойжу бригаданы удуртурун сүмелээн.

— Партийжи даалганы болгаш идегелди күүседиринден кайын ойталаар ийик мен. Ниитиниң малының саны өзүп турар. Ажылдаарын кызар мен. Кыштың байдалы берге туруза-даа, кижилер-биле ажылды экижиткеш, ажылды организастаар болза, мал хүр, күш-шыдалдыг чыл ажар. Ленинчи юбилейге көскү чедиишкиннер дээш хойжуларның күш-ажылчы демиселин организастаар мен—деп, ол бадыткаан.

Алдын-оол Шаравиневич 1968 чылда чедип алган күш-ажылчы чедиишкинин быжыглавышаан, төрүүр 100 хойдан 100 хураганны алырын, бир хойга онааштыр 2,5 кг дүкү алырын, 13 тонна сигенни кезип белеткээрин хүлээнген. Бодунда быжыглаан коданының ажаалдазы багай эвес. Ооң хою менди хураганнавышаан, төрээн 235 хойнуң 236 хураганы эки доругуп турар.

Аныяк бригадир удуртуп турар бригадазының коданнарын эргип, оларның туруш байдалын хайгаарап, хойжуларның амыдырал-чуртталгазын сонуурган, организакчы ажылды чорудуп турар. Бригаданың ишчилери шээр малдың одарладышкынын экижитпишаан, күжү багайларын тургузу азыралда киирген. Чоок-кожа чурттап турар малчыннар кажаалар иштин коптарарын, өске-даа ажылдарны кылырын демнежип турар.

Карл Маркстың № 20 соңгулда округунга район Совединиң депутадының кандидады дуржулгалыг хойжу Алдын-оол Шаравиневич Ондар чоокта чаа соңгукчулар-биле ужурашкаш, эрге-чагыргага чоннуң төлээзи болур бедик идегел дээш өөрүшкүзүн илергейлээн.

М. СЕВЕН.

СУГГАРЫЛГА—БЕДИК ДУЖУТ-ТУР

В. И. Ленинниң төрүттүнген хүнүнден бээр 100 чыл оюнга алдар болдурган социалистиг чарышка кириишпишаан, Бии-Хем районнуң ажыл-ишчилери СЭКП ТК-ның эрткен чылгы октябрь Пленумунуң шиитпирлерин күүседир талазы-биле хемчеглерни ап турар. «...Дүжүткүрүн улуу-биле бедидеринге үндезилээш, тарааны болгаш көдээ ажыл-агыйның өске-даа культураларын бүдүрерин дыка көвүдедири моон соңгаар-даа кичээнгейниң төвүнге турар ужурлуг» деп, ол Пленумнуң доктаалында айыткан.

Районнуң ажыл-ишчилери ооң-биле холбаштыр мелиорация талазы-биле хемчеглерни ап, аңаа холбашкан планнарны районнуң көдээ ажыл-агый бүдүрүлге эргелелинде тургускан. Ажыл-агыйларның девискээринде суггарар 1800 ажыг гектар чер бар. оон иштинде тарылгага (колдуунда ногаа аймаанга) хамааржыры 214 гектар. оон артканы суггарар сиген шөлдери, одарбелчиир черлери болуп турар.

Эрткен чайын мелиорация талазы-биле Чөөн-Кызыл эргелелиниң механизастаттынган отряды Бии-Хемге ажылдап, ооң ажылдакчылары ылаңгыя мурнунда турган «Тиилелге» колхозта эрги суг бугаларын аштап арыглап турган. ол ажылды 60 км хире черге чоруткан. Отрядтың техниктиг чепсээ тракторлар. бульдозерлер. трактор соортур буга казыкчызы. грейдерлер. Ам кедир чайын отряд ол ажылын доозар ужурлуг.

Октябрь Пленумунуң шиитпирлерин таныжып. аңаа холбаштыр кылыр ажылды ажылдап кылгылаан. Ынчангаш бо талазы-биле районнуң ажыл-агыйларында кандыг план барыл?

«Кызыл тараачын» колхозка 330 ажыг гектар тарылга болгаш сиген шөлүн бо чылын суггарар, ынчаарга ол-ла чурагай өске ажыл-агыйларга мындыг болур: «Өөк» совхозка 105 гектар. «Хадың» колхозка—150 хире болгаш «Саян» совхозка—460 гектар.

Суггат тарылга талазы-биле колдуунда ногаага хамааржыр. Солун чүве чүл дээрге, «Өөк» совхозка ногаа аймаан чаашкыннадырар агрегат-биле хандырары көрдүнген. Эрткен чылдарның дуржулгазындан алырга. суггаттыг черлерге ногааның дүжүдү дээре болган. Ылаңгыя «Хадың» колхозка ногааларның эки дүжүдүн алган. чүге дээрге ында ногаа бригадазынга суггарылганы эки организастаан турган. Оон өске ажыл-агыйларга суггарылга, ажаалгаже четче сагыш салбааны-биле ногаа дүжүдү хирелиг болган.

Чоокку хүннерде «Өөк» совхозта суггарылга бугазының дозүнге ажылдар эгелээр, ооң-биле кады Кошпай деп черге суггарылга бугазының талазы-биле тудуг кылыр.

Айыткаывыс механизастаттынган отряд бугаларга септелге ажылын уламчылаар. Эрткен чайын база бир участокка чадан ыяштарны тура тыртып кезер ажыл чоруттунган. ол черлерни аңдаргылааш. чаңгыс болгаш хөй чылдыг сигеннер тарыыр. Чадаң ыяштар туруп кезер отряд амгы үеде Билелиг фермазының чоогунда ажылдап турар. Ында чадаң ыяштарлыг черлерни арыглаан соонда. чогуур агротехниктиг хемчеглерни алыр. ол чер малга хөй чемни бээр.

Суггаттыг черлерни долузу-биле ажыглаар, суггаттыг черден гектарга онаашыр 10 центнерден эвээш эвес сигенни алыр. суггарыкчы чаа 30 кижини белеткээр, суггарылгага херек хүүректер, сапык идиктер, щиттер болгаш өске-даа чүүлдерни суггарылга эгелээр өйге чедир белеткеп алыр болгаш өске-даа социалистиг хүлээлгелерни районда суггарылгага хамаарышкан ажылдакчылар алган.

Районнуң ажыл-агыйларынга суггарылганы чедиишкинниг чорудуп ажыглаарынга суггарылышкынының технологиязы, хуусаазы болгаш суггарылганың нормазы улуг ужур-дузалыг. Моон мурнунда суггарылганың ол үндезин айтырыгларынче тускай эртемниглер четче сагыш салбайн турган, ынчангаш гидротехниктерниң чогуур дузаламчызы чокка суггарыкчылар ону боттары шиитпирлеп турган чүүлдер бар. Ындыг четпестерни чайладыр херек.

«Черлерни мелиорастаары чурттуң көдээ ажыл-агыйын улам ыңай көдүрериниң талазы-биле ажылдарның эң чугула тудуш кезээ болу берген» деп. СЭКП ТК-ның октябрь Пленумунга Л. И. Брежневтиң чугаалааны утпайн турган, районнуң ажыл-ишчилери улуг ажылды бо талазы-биле кылыр. Ол болза В. И. Ленинниң төрүттүнген хүнүн төлептиг уткуур талазы-биле көдээ ажыл-ишчилерниң улуг белээ болур.

С. САЛЧАК.

Кызылдың № 2 автотранспорт бүдүрүлгезиниң чолаачызы С. К Ак-оол бүдүрүлгеде мурнакчыларның бирээзи. Хоорайның албан организация болгаш бүдүрүлгелеринге төмүр-даш сөөртүп, хүнүң ажыл нормазын үргүлчү ажыр күүседип турар.

ЧУРУКТА: чолаачы С. К. Ак-оол.

В. РАЧКОВСКИЙНИҢ фотозу.

Соңгуурунга белен

«Чыраа-Бажы» совхозтуң төвүнде агитпункт чер-чер Советтериниң соңгулдаларынга белеткел ажылдарын багай эвес организастап тургускан. Ону СЭКП кежигүнү Л. Монгуш удуртуп турар. Чер-чер Советтеринге депутаттарның кандидаттары-биле соңгукчуларның ужуражышкыннарының хөй кезии агитпунктуга болуп эрткен. Ында хүн бүрүнүң дежурныйлаашкынын организастаан.

Соңгукчулар аңаа келгеш, шыдыраа болгаш бильярд ойнап, соңгулда дугайында Дүрүмнерни, «Шын», «Советская Россия», «Тываның аныяктары» солуннарның чаа номерлерин номчуп, солун киноларны көрүп, янзы бүрү культура-массалыг ажылдарга киржип турарлар.

Бо чылдың январь, февраль айларында «Тыва дүүн, бөгүн, даарта», «Космосту шиңгээдип алырынга совет эртемниң чедиишкиннери», «Буржуаз идеологияның хоразы болгаш ооң-биле демисел», «В. И. Ленин 1918 чылда», «Совет соңгулда системазы—делегейде эң-не демократтыг система», делегей байдалы болгаш өске-даа темаларга солун лекцияларны парткомнуң лекторлар бөлүүнүң кежигүннери соңгукчуларга номчуп берген.

Дыштанылга кежээлеринде совхозтуң тускай эртемниглери-биле база хоочун болгаш бо чылын бир дугаарында соңгуур деп турар 18 харлыг соңгукчулар-биле ужуражышкыннарны организастааны солун болган. Совхозтуң мурнакчылары М. Чола, К. Таан, Х. Кувискаал олар-биле ужуражылганы организастаан. Ол ышкаш «Шак-үени канчаар камнаарыл», «В. И. Ленин 1918 чылдың январь 1-де чаа чылды канчаар эрттиргенил» деп темаларга аас журналдарын эки организастап эрттирген.

Агитпунктуга район Совединиң, көдээ Советтиң депутаттарынга кандидаттар-биле ужуражылгалар эрткилээн болгаш Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң депутады, социал хандырылга министри эш Даваа биле соңгукчуларның ужуражышкыны хөй кижи киржикчилиг болуп эрткен.

Агитпунктуга агитаторларның хуралдарын үш удаа организастаан болгаш чер-чер Советтеринге соңгулдалар кампаниязының үезинде агитаторларның сорулгаларының дугайын база совхозтуң ажыл-агыйының 1968 чылда, 1969 чылдың январь-февраль айларда түңнелдерин чугаалажып көргеннер.

Агиткультбригада Шык-Бажы, Мажалык сүт-бараан фермаларынче үнүүшкүннерни кылып, аңаа лекторлар соңгулда системазының болгаш делегей байдалының дугайында лекцияларны номчааш, солун концерт, киноларны көргүзүп берген. Агиткультбригаданы Культура бажыңының массовиги Сат Алдын-оол Эртинеевич багай эвес удуртуп турар.

Ооң түңнелинде Чыраа-Бажы суурда соңгулданың участок комиссиязы, көдээ Совет соңгулдага белеткелди эки чорудуп турар. Соңгулда бюллетеньнерин, соңгулда хааржактарын, малчыннарга баар машинаны, аъттарлыг кижилерни баш удур белеткээн, участокта кабинаны тургускан болгаш плакаттар, лозуңнарны бижип аскылаан. Соңгулда белеткелинге К. Куулар, Д. Мандык, Г. Канчыыр-оол болгаш Сат Алдын-оол олар идепкейлиг киржип турарлар.

Д. ХЕРТЕК,
СЭКП Чөөн-Хемчик райкомунуң оргкилдизиниң инструктору.

МААДЫР ИЕЛЕРГЕ БАЙЫР

ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң 1969 чылдың март 10-да үндүрген Чарлыы-биле он болгаш оон хөй уругларны төрээн болгаш кижизиткен иелерге «Маадыр ие» деп хүндүлүг атты. «Маадыр ие» орденни болгаш ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Бижиин тывыскан. Оон иштинде Тыва АССР-ден шаңнаткаңнар:

1. **Бүлдүй** Зоя Күнеевна—Кызыл хоорайда өг-бүле ээзи.
2. **Кыргыс** Чүдеңмаа Сүрүңмейовна—«Торгалыг» совхозтуң ажылчыны.
3. **Мандыт** Көк Калчановна—Ак-Довурак хоорайда өг-бүле ээзи.
4. **Ондар** Момук Моңгеевна—Чөөн-Хемчик районда «Сүт-Хөл» совхозтуң ажылчыны.
5. **Ооржак** Көк Чамьяновна—Өвүр районда «Кызыл тук» колхозтуң колхозчузу.

СОВЕТ КӨДЭЭНИҢ ТЕХНИКТИГ ЧЕПСЕГЛЕЛИ

ССРЭ-ниң трактор болгаш көдээ ажыл-агый машина тудуунуң министри Иван СИНИЦЫН чугаалап тур

Трактор тудуунуң организастыг талазын экижидер, тракторларының идегелдиг болгаш үр эдилелдиг болурунуң, оон шынарын бедидер, көдээ ажыл-агый машиналарын болгаш оларга артык кезектерни бүдүрүп үндүрерин калбартыр дугайында Совет чазак эрткен үш чылдарда элээн каш тускай доктаалдарны хүлээп алган.

Бо үениң дургузунда тракторларны бүдүрүп үндүрери чылда 371 муң чедир өскен. Бирги черни чер чардырар тракторлар ээлеп турар. Оларны бүдүрүп үндүрери чээрби ажыг хуу көвүдээн. Ам бистиң трактор заводтарывыстың девискээриниң иштинден хүнүң-не 1300 трактор кылдынып үнүп турар.

Көдээ ажыл-агый тракторларының энергия-биле хандырылгазы сөөлгү үш чылдарда 40, ажылга ажыктыг дүргедели чээрби-үжен хуу, идегелдии болгаш үр эдилелдии барык бүдүн чартык катап бедээн. Эрткен чылын бүдүрүп үндүрген чер чардырар тракторларның ортумак күчүзү 83 аът күжү чедир улгаткан.

Совет чурт 224 миллион гектар тарылга шөлдүг. Техниканың күчүзү, аңаа хамаарыштыр бүдүрүкчүлүү өскен тудум, чер ажылдап кылыышкынының чедиишкини улам долу хандыртынар.

Совет конструкторлар сөөлгү үеде тракторларның ээзээш эвес янзы-бүрү модельдерин чогаадып кылган. Оларның иштинде Ленинград заводунуң бүдүрүп үндүргени тулган күштүг «Кировец», Минск конструкторларының эң баштай чогаадып кылганы 1,4 тонналы тыртар күштүг МТЗ-50, а ол ышкаш Кишинёвтуң трактор заводунга ооң чаарттынган марказы улуу-биле үнелеткен. Липецкиге бүдүрүп үндүрген Т-40-А маркалыг, чер чардырар, соңгу болгаш мурнуу дугуйлары катай ажылдаар ол агрегат Лейпциг ярмарказынга алдын медаль-биле демдеглеттирген. Волгоградчылар ДТ-75М тракторнуң баазазынга тулаага чоруур тракторларны бүдүрүп үндүрерин шиңгээдип ап эгелээн.

Ам чурттуң колхозтарының, совхозтарының тарылга шөлдеринде кол ажыглаттынып турар трактор 75 аът күштүг. Бир эвес ону 150 аът күштүг трактор-биле солуптар болзувусса, тракторларның ниити саны үштүң бири хире кызырлыр. Ол чүнү бээрил? Ийи чартык миллион тонна металлды камнап ап болур. Техника садып алырынга чаңгыс угда капитал салыышкыннар 400 миллион рубль кызырлыр, механизатор кадрларга херегжел 40 хуу эвээжээр. Машинаның деңнезин бичии-ле немээш, аңаа хамаарыштыр ооң күчүзүн барык ийи катап улгаттырып болур-дур. Бистиң конструкторларывыс ол нарын арганы чедиишкинниг шиитпирлеп турар.

Харьковтуң трактор заводунда база машина тудуунуң «Кадыыр болгаш маска» заводунда илчирбе дугуйлуг Т-150 деп чаа тракторну чогаадып үндүрериниң сөөлгү ажылдарын арткан, ол ам күрүне шенелдезин эртип турар. Бодунуң ажыктыг талалары-биле даштыкының практиказында аңаа деңнежир чүве чок.

1966—1967 чылдардан эгелеп, 114 янзы чаа тракторларны болгаш көдээ ажыл-агый машиналарын бүдүрерин эгелээн. Оларның хөй нурууузу «Амгы үениң көдээ ажыл-агый машиналары болгаш дериглери» деп делегей делгелгезинге эки кылдыр үнелеткен. Ынчаарда 147 совет экспонаттарның 90 модельдери медальдар болгаш дипломнар-биле шаңнаткан.

Тараа культуралары, хөвең, чигир свёклазы ажаарынга бедик бүдүрүкчүлүг машиналарны чогаадып кылыр дээш бистиң конструкторларывыс улуг ажылды чорудуп турар. Красноярскиниң комбайн заводу «Сибиряк» деп чаа комбайнны бүдүрүп үндүрерин шиңгээдип алган. Ол бодунуң техниктиг характеристиказы-биле эки дээн даштыкы маркалардан кудулавас. Бедик дүжүттүг районнарга ажыглаар «Нива», «Колос» деп чаа комбайннар ам тускай шенелде эртип турар. Рязаньның заводу картофель ажаар «Дружба», Бетецкий заводу лён ажаар «ЛКТВ-4Т» деп комбайнны бүдүрүп үндүрерин эгелээн. Элээн хөй конструктор бюролары ногаа, фрукт, виноград ажаар, бүдүрүлге чорудулгаларын механизастаар болгаш мал фермаларын комплекстиг механизастаар чаа машиналарны чогаадыр дээш ажылдап турар.

Ажылга таарымчалыг кылдыр бистиң бүгү конструктор бюроларывыс механизастаттынган. Бюро бүрүзү бир тускай бөлүктүң машиналарын кылып турар. Ол чорук катаптаашкынны болдурбас болгаш экономиктиг ажыкты берип турар. Ам үеде тос кол конструктор бюролары тракторлар, чээрби чеди бюро—көдээ ажыл-агый машиналары кылып ажылдап турар.

(ПМА).

Делегей бо хүннерде

Шиитпирлиг буруу шапкан

ЛИМА. (СЭТА). Перунуң Коммунистиг партиязының ТК-ның 29-ку пленуму делегейде баштайгы социалистиг күрүнеге удур шериг чөңгээзин организастааны дээш Мао Цзэ-дун бөлүүн чаңгыс үн-биле хүлээп алган резолюциязынга шиитпирлиг буруу шапкан.

Даман ортулукка болуушкун болза, кыдат улустуң киһзэңгейин иштики чидиг айтырыглардан чартыктырарын оралдашкан чагырыкчы пекин бөлүктүң өөскүдүп турар буржуаз-националисчи болгаш шовинисчи чүткүлдериниң түңнели болур деп, ол документиде демдеглээн. Даман ортулукка кыдат эрге-чагыргаларның чөңгээзи социализм херээнге өскерилген чорук болур болгаш империализмге үнелеп четпес дуза болган.

Согуушкун

ХАНОЙ. (СЭТА). Патриотчу чепсектиг күштерниң дайынчы чорудулгаларының дугайында дыңнадыглар Мурнуу Вьетнамдан үргүлчү кээп турар. Март 7-де Зилай можуда улусчу чепсектиг күштер 30 минутада үргүлчүлээн тулчуушкунга 70 америк солдаттарны сандан үндүрген болгаш бир вертолётту дүжүр аткан, вертолётка 10 американнар чораан.

Ол-ла можуга хосталга армиязының артиллериязы дайзынның Дыккода командылал пунктузун боолаан болгаш 3 америк вертолётту узуткаан. Март 9-та патриоттар дайзынның шаажылал отрядын боолаан болгаш аңаа дириг күш талазы-биле улуг когаралды таварыштырган, 3 америк танкыны узуткаан.

Март 8-те Контум можуга патриоттар чалча шериглерниң «онза ужур-дузаның» ротазын бүрүн узуткаан болгаш хөй боо-чепсекти хунаап алган.

Айыылдыг угланыышкын

БЕЙРУТ. (СЭТА). Ливанның патриот, турушту парлалгазы Суэц каналының девискээринге израиль дайынзырактарның чөңгээлиг үүлгедиглерин катап кылып турарын шиитпирлиг буруу шапкан.

«Араб чурттарга, ылангыя КАР-га удур, Израильдиң дайынзырак үүлгедиглериниң күштелгени Чоокку Чөөн чүкте чөрүлдээниң улгатканының база бир айыылдыг үе-чадазы болуп турар»—деп, «Аль-Ануар» солун бижээн. Израильдиң ожелекчи дайынзырак үүлгедиглерин үргүлчүлеп турары «чүгле Чоокку Чөөн чүкте эвес, харын бүгү делегейде тайбыңга база коңчуг айыылдыг уржуктарны чедирип болур» деп, ол солун демдеглээн.

Ливанның база бир «Аш-Шааб» солуну «Израильдиң халдаашкыны болу берзе, ону ойтур шаварынче араб чурттарның бүгү күштерин болгаш арга-херекселдерин мобилизастаарынче» кыйгырган.

Чөңгээчилер боттарын сойгалаткан

Март 11-де эртен Пекинде совет элчин черниниң бажыңының чанынга антисоветчи чыышчыгаштар база катап эгелээн, элчин черниниң бажыңының чанынга кижилерни чүък машиналары-биле сөөртүп экеп турган. Хоорайда мөөңнешкен үдүрүм кижилер долган, оларны шериг кижилер удуртуп турар. Элчин черниниң хаалгазының дужунда мыткыр дыңналыр репродукторларны тургузуп каан, Совет Эвилелиниң адресинге калчаалыг алгы-кышкы, бак сөстер болгаш дорамчылаашкыннар дыңналып турган.

Кыдат парлалга совет улусту көөр хөөн чок чорукту кампаниязын кыпсып үндүрерин үргүлчүлевишаан. «Женьминь жибао» болгаш өске-даа кыдат солуннар антисоветчи материалдарны хүн бүрүде ниити арыннарынга парлап турар. Солуннарның арыннарында нүгүлдээшкин кыжамыышкыннар-биле капсырлашкан. Антисоветчи калчаараашкында онза рольду КУР-нуң Даштыкы херектер министерствозу ойнап турар, парлалганы даап бодап алган чаа чүүлдер-биле ол хандырып турар. Март 10-да КУР-нуң Даштыкы херектер министерствозунуң парлалга кылдызы чүүлдү тарадып, чурт-девискээрге хамаарыштыр калчаалыг негелдени тургузуп, харын-даа «кыдат-совет кызыгаарны эде көөрүн» негеп, а Даман ортулукту кыдат девискээр кылдыр чарлаан.

Совет-кыдат харылзааларны улам чидиглендирер болгаш антисоветизмниң бужар чалгыын база катап өөскүдүп үндүрер дээш Мао Цзэ-дунның бөлүү совет-кыдат кызыгаарга чепсектиг калчаалыг чөңгээни баш бурунгаар организастаан болгаш белеткээн деп чүвени бо хүннерде КУР-нуң Даштыкы херектер министерствозунуң ындыг янзылыг пропагандисчи «шиичилелдери» болгаш кыдат парлалганың өске-даа пропагандисчи шуугаазыннары база катап бадыткап турар.

Чаңгыс аай фронт-биле

ПАРИЖ. СЭТА-ның корреспондентизи А. Званцовтуң дамчытканы болза:

Чурттуң эң улуг профэвилел каттышкыышкыннары — Күш-ажылдың бүгү-ниити конфедерациязының, Күш-ажылдың француз демократтыг федерациязының, «Форс увриерниң» болгаш Чырыдыышкын ажылдакчыларының национал федерациязы ның кыйгырыы ёзугаар француз ажылчын аңгы 24 шакта ниити национал ажыл соксадыышкынын сырый каттыжыышкынныг болгаш организастыг байдалга эрттирген.

Автомобиль тудуушкун болгаш металлургия заводтары ажылдаваан, шахтёрлар, химиктер, башкылар, тудугжулар, докерлер ажылын соксаткан. Чүс-чүс поездилерниң болгаш самолёттарның чоруушкуну соксаан. Парижте болгаш чурттуң өске-даа хөй хоорайларында хоорай транспорту ажылдаваан, электри тогун болгаш газты үзүктелиишкин-биле берип турган, Франс-Пресс агентилелдиң телетайптары 24 шакта ажылдаваан, радионуң болгаш телевиденинниң программазын кызырган.

Чурттуң соңгу талазында пос-таавычыларның болгаш металлургтарның ажыктыг демиселиниң дугайында, соңгу-барыын талада порттар ажылын сандараткан докерлерниң ажыл соксадыышкынының дугайында, Венисьеде «Берлие» дээр автомобиль тудуушкун компаниязында ажыл соксадыышкынының дугайында, Лионда «Родиасета» компаниның пос-таавычыларының шимчээшкининиң дугайында, Сошода «Пежо» заводтарда ажыл соксаан дугайында дыңнадыглар келгилээн.

Национализастаан база хуу бүдүрүлгелерни хаара туткан ындыг күчүлүг болгаш калбак ажыл соксадыышкынын Франция 1968 чылдың майиюнньда ажыл соксадыышкынының соонда көрбээн.

Күш-ажылдың бүгү-ниити конфедерациязының ында парлап үндүрген дыңнадыында демдеглээни болза, март 11-де ажыл соксадыышкыны боттарының негелделерин хандырарын чедип алырынга ажылчы чоннарның шиитпирлиг күзел-соруун көргүскен. Парижке күчүлүг чыскаал үш ажыг шакта үргүлчүлээн. Муң-муң чыскаалчылар республика шөлүнден Бастилия шөлүнге чедир дола берген турган. Чыскаалдың киржикчилери боттарының салган сорулгазын «Чаңгыс аай профэвилел фронтузун тургузар бис», «1968 чылдың майиюнньда чедип алган чаалап алыышкыннарны камгалаар болгаш көвүдедир бис» деп, лозуңнарда илергейлээн.

Ырбап үнүүшкүн

ХАНОЙ. (СЭТА). Сайгон чалча шеригден ырбап дезерлерниң саны хүн келген тудум-на көвүдеп турар. Хөй бөлүк шериг албанныглары погоннарын үзе тыртып, Мурнуу Вьетнамның хосталган районнарынче чоруп, боттарының чер-чуртунга чапып кээп турар. Оларның хөйү Мурнуу Вьетнамның хостаарының Улусчу чепсектиг күштеринге каттыжып турар. Февраль 23 болгаш 24-те Сайгон шериглериниң 400 чыгам шериг албанныглары Куангнгай можу төвүнде гарнизондан дезип үнгеш, хостаашкынның Улусчу чепсектиг күштериниң контролюнда турар хосталган зонада келген деп, ВИА агентилел дамчыткан.

Кара-туразында аажылаашкын

ЛОНДОН. (СЭТА). Эжелеткен девискээрлерде удурланыышкынның калбарган шимчээшкинин базарып оралдашпышаан, израиль эрге-чагыргалар тайбың араб чонга удур өлүрүкчү чорукту күштелдирип турар.

Рейтер агентилелдиң корреспондентизиниң Тель-Авивтен дамчытканы-биле алырга, айыыл чок чоруктуң израиль күштери Рамаллда болгаш Биррахта араб чурттакчыларның элээн каш бажыңнарын үрегдээн. Эжелекчилер ол бажыңнарның чурттакчыларын палестина партизан организациязынга хамаарылгалыг дээш буруудаткан.

Өлүрүкчүнү шииткен

НЬЮ-ЙОРК. (СЭТА). Мартин Лютер Кингиниң өлүрген Джеймс Рейни 99 чылда каражажынга олуртуру-биле шииткен.

Барык бир чыл мурнунда АКШ-тың негр шимчээшкининиң удуртукчузун өлүрген Мемфис хоорайга (Теннесси штат) өлүрүкчүнү шииткен.

Парлалганың дыңнатканы-биле алырга, суд Рейниң болчукчузу-биле буруудадыкчызының аразынга «хээлилээшкинге» үндезилээш болуп эрткен, ооң сорулгазы болза, Рейни шаажылап өлүрериниден камгалап алыры болуп турган. Мартин Лютер Кингиниң чаңгыс кижи өлүргени деп, судка албан ёзузу-биле медеглээн. Негрлерниң удуртукчузу расисчи сүлчээниң чылдагааныда бодунуң амызын оскунган дугайында хөй-ниитиниң хөй төлээлекчилериниң бодалын эрге-чагыргаларның херекке албайн барганы ол болган.

Бедик деңнел

ВАШИНГТОН. (СЭТА). Совет улустуң амыдырал кежии сөөлгү чылдар дургузунда, ылаңгыя 1968 чылда дыка бедээн деп чүвени миннип бижиир ужурга каргыс америк «Ю. С. ньюс энд уорлд рипорт» журнал таварышкан.

Совет кижилер «ам эки чурттап, хөй олча-ажыкты ажылдап ап турар, шилип тургаш садып алыр хөй эт-бараанныг болгаш чазак чуртка амыдырал деңнелин бедидеринге улам хөй хөреңгини үндүрүп берип турар» деп, журналдың сөөлгү үнген дугаарында чугаалаан.

Журналдың экономика килдизи Совет Эвилелиниң 1968 чылда амыдырал деңнелин анализтаан болгаш ооң 1969 чылда перспективаларын үнелээн илеткелин белеткээн. Совет кижилерниң амыдырал кежииниң улгадыр угланыышкынныы «бо чылын база үргүлчүлээр» деп, ол журнал кол түңнел үндүрген.

Совет Эвилелинге сөөлгү он чыл дургузунда телевизорлар, хеп чуур машиналар, соодукчулар бүдүрери каш-даа катап көвүдээн деп айыткан сан-түңнер ол журналга парлаттынып үнген.

«ССРЭ-ге чуртталга тудуунуң хемчээ улгаткан, ол угланыышкын бо чылын база уламчылаттынар. Бажың хөлезини кончуг чиик болбушаан. 11 миллион кижи чаа бажыңнар алган, боттарының чуртталга черлериниң байдалын 1968 чылда база экижидип алган»—деп, журнал демдеглээн.

Кеземчеге онаашпаан кемниг херектер

ТОКИО. (СЭТА). Америк шериг баазазы болу берген япон Окинава ортулукка сөөлгү он хүн дургузунда үш кижи өлүртүп каан. Ол черниң чагырга черлери өлүрүкчүлерни америк шериг албанныглар деп танып ылавылаан турбуже, Окинавага американнарның тургузуп алган чурумун ёзугаар ук черниң прокуратуразы америк шериг албанныгларга удур ялалал кылып шыдавас, а судтуң оларны тудуп хоругдаарының чопшээрели бээр эргези база чок. Окинаваның полициязы кемниг херек үүлгеткен американнарны чүгле ол черинге тудуп, АКШ-тың шериг полициязынга шилчидип бээр эргелиг.

Чөңгээлевишаан

КАИР. (СЭТА). Суэц каналының чөөн эриин эжелээн израиль шериглер Каттышкан Араб Республикага удур чепсектиг чөңгээни база катап кылган.

Израиль артиллерия болгаш танкылар Порт-Тауфик, Суэц болгаш эль-Шатт египет хоорайларны боолаан деп, КАР-ның Чепсектиг күштериниң дээди командылалының дыңнадыында чугаалаан.

Египет тала адыышкын-биле харылаан. Сөөлзүредир израиль шериглер артиллерия-биле Исмаилия биле эль-Кантара хоорайларны боолаан.

БОЛГАРИЯ. Карлова заводтуң тракторлары чүгле төрээн чуртунга эвес, харын база даштыкы чурттарга калбаа-биле сурагжаан. Ол тракторлар ховуларда, виноград плантацияларында, чимис садтарында, ыяш ажыл-агый черлеринде ажылдап турар.

ЧУРУКТА: «Болгар-ТЛ-45» дээр бо тракторларны колдуунда ыяш ажылдап кылыр ажылдарга ажыглап турар.

БТА—СЭТА-ның фотозу.

Н. К. КРУПСКАЯ
ЛЕНИН ДУГАЙЫНДА САКТЫЫШКЫННАР

1915 чылдың чаазында даштыкыга турган большевик бөлүктерни каттыштырар талазы-биле шыңгыы ажыл уламчылаан...

Февральдың 10-да Думаның беш кижизин шииткен: большевик депутаттар Петровский, Муранов, Бадаев, Самойлов, Шагов оларны, а база ол ышкаш Л. Б. Каменевти шөлүүр дээн.

«РСДР фракциязын шииткени чүнү көргүскенил?» деп чүүлүнге Ильич 1915 чылдың март 29-та мынча деп бижээн: «Дайын сөөлүндеги баштайгы айларда-ла Россияның ажылчыннарының медереллиг авангарды ТК-ны болгаш ТО-ну долгандыр херек кырында сырый каттыжыышкан дээрзин фактылар көргүзүп турар. Кайы-бир «фракцияларга» ол факт таарымча чок болза-даа ону ындыг эвес дээр ужур чок. Шииткел бижиинде мындыг сөстер: «Боттарының акы-дуңмалары болур өске чурттарның хөлезилиг ажылдап турар кулдарынга удур эвес, а бүгү чурттарның реакциялыг болгаш буржуаз чазактарынга база партияларынга удур чепсекти углаары дон чүгула» дээн сөстер, судтан буруудадып чарлаан турбуже, пролетаржы интернационализмче, пролетар революциязынче кыйгырыгны Россияны дургаар тарадып турар болгаш тарадыр-даа. Россияның ажылчыннарының авангардының лозуңу судтуң ачызында ам эң калбак массаларга четкен...»[1]

Ленинниң шынныын амыдырал дораан бадыткаан. Интернационализмниң идеяларын пропагандалаарының херээ дээш, социал-шовинизмниң кандыг-даа хөй янзы илерээшкиннерин сойгалаары дээш Ильич могаг чокка ажылдап турган...

Германияга демисел эгелээн. Апрельде Роза Люксембургтуң болгаш Франс Мерингтиң үндезилээни «Интернационал» деп журнал үнген болгаш дораан-на хагдынган. Юниустуң (Роза Люксембургтуң) «Герман социал-демократияның кризизи» деп дептери үнген. Карл Либкнехтиң бижээни, чөөн үзелдиг герман социал-демократтарның «Бодунуң чуртунда кол дайзын» деп кыйгырыы үнген, а июньнуң эгезинде социал-демократтыг хөй нуруунуң дайынга хамаарылгазынга удурланыышкынныг «Социал-демократтыг партияның Төп комитединге болгаш рейстагтың фракциязынга ажык чагааны» К. Либкнехт биле Дункер бижээн. Ол «ажык чагаага» партияның муң-муң удуртукчу кижилери ат салган...

Швейцарияда Бернге июль 11-де Роберт Гримм чөөннерниң делегей конференциязынга белеткел дугайында айтырыг талазы-биле баштайгы чөвүлел хуралды чыылдырган...

Ук конференция сентябрь 5-теп 9-ка чедир Циммервальдыга болуп эрткен; аңаа 11 чурттан делегаттар (шупту, 38 кижи) келген. Циммервальдының чөөннеринге чүгле 9 кижи каттышкан...

Владимир Ильич конференцияның мурнунда-ла четкеш, 4-түң хүнүнде чамдык кижилерниң чыыжынга дайынның характериниң база делегей конференциязының ажыглап болуру тактиканың дугайында илеткел кылган. Манифест дугайында айтырыгта дыка маргылдаалар болган. Чөөннер манифестиниң боттарынга таарымчалыг төлевилелин база дайын болгаш социал-демократтарның сорулгаларының дугайында резолюцияның төлевилелин киирген. Чыылганнарның хөй нурууузу чөөннерниң төлевилелинден ойталааш, ужуру дыка билдиимес болгаш ындыг кончуг дайынчы эвес манифест хүлээп алган. Чөөннер ниити манифестиге ат салган. «Баштайгы базым» деп чүүлүнге Владимир Ильич Циммервальдыга болган чүүлдү мынчаар тайылбырлаан:

«Чайгылчак болгаш лидим эвес манифестиге бистиң Төп Комитедивис ат салып болур турган бе?—деп айтыргаш, Ильич мынчаар харыылаан:—Бис бодаарывыска, ат салып болур. Бистиң чөпшээрешпес чүүлүвүстү, — чүгле бистиң Төп Комитеттиң эвес, харын конференцияның бүгү чөөн, делегейниң революсчу-марксистиг кезииниң чөпшээрешпезин, — ажык-биле айытпап... Бис боттарывыстың үзелдеривисти, лозуңнарывысты, тактикавысты бичии-даа чажырбаан бис... Бистиң үзел-бодалывысты манифестини тарадырындан дудак чокка тарадып келген бис, тарадып турар бис база тарадыр бис. Ол манифест оппортунизмге удур херек кырында демиселче, ооң хоорлурунче болгаш чарлырынче бурунгаар базымны кылганы факт-тыр. Чайгылчак чорукту шүгүмчүлээр болгаш оон-даа улугну чедип алыр талазы-биле бүрүн хосталгалыг болгаш бүрүн аргалыг тургаш, немецтерниң, францустарның, шведтерниң, норвегтерниң, швейцарларның эвээш нурууузу-биле кады ук бурунгаар базымны кылырындан ойталаары сектанчы чорук болур ийик»[2]. Циммервальд конференциязынга чөөннер боттарының бюрозун организастааш, черле онзагай бөлүк болуп тускайланып алган.

...Бурунгаар шимчээшкинниң темпилери дыка оожум болган. Ильичиниң оон-биле эптешпези черле билдингир. «Баштайгы базым» деп чүүлдүң эгезинге революстуг шимчээшкинниң хөгжүлдезиниң оожум темпилерин айыткан: «Дайынның уржуундан шыдажыр аргажок аар кризистиң тывылганының үезинде интернационалчы социалистиг шимчээшкинниң хөгжүлдези оожум бурунгаарлап турар».[3] Ооң ужурунда Ильич Циммервальд конференциязындан дыка шыжыкказ ээп келген.

Ильичиниң Циммервальдыдан келгениниң даартазында хүн Ротхорниче үнген бис. Үнерде экиле үндүвүс, а даг бажынга баргаш, Ильич хенертен черге эпчогу конгуг, барык-ла хар кырынга чыдыпкаш, удуй берген. Булут дирлелип келгеш, удавааанда тарады көже берген. Ротхорндан Альпыларже көөрге, магалыг чараш турган. А Ильич кедергей удаан, барык шак ажыр чыдыпкан. Циммервальдыга дыка-ла нервизи кошкаан, дыка хөй күжүн үндүрген боор оң...

ЦЮРИХ
1916 чыл

1916 чылдың январьдан эгелээш Владимир Ильич «Парус» ном үндүрер черге империализм дугайында дептер бижип олурупкан. Ильич ол айтырыгны канчаар-даа аажок чугулага көрүп, империализмниң алыс утказын ооң экономиктиг-даа, политиктиг-даа талазындан этизинге чедир ылавылавайн чыткаш, болуп турар дайынның ёзулуг ханы үнелелин тыппас деп санап турган. Ооң ужурунда ол ажылды күзелдиг-биле бижип кирипкен. Февральдың ортаа үезинде Ильич Цюрихтиң библиотекаларынга ажылдаар апарган, ынчангаш бис ынаар ийи неделя хире чорупкан бис, ынчалза-даа Бернге дедир чанып кээрин соңгаарладып туруп-туруп, Берндеп артык хөлзээзинниг Цюрихке чурттай берген бис. Цюрихке революсчу хөөннүг даштыкы аныяктар хөй турган, ажылчыннар база бар, социал-демократтыг партия элээн чөөн үзелдиг, ынчангаш мещан чоруктуң хөөнү шоолуг билдинмес чер чүве...

Цюрихке чурттаганының баштайгы айларында Владимир Ильич колдуунда-ла империализм дугайында дептерин бижип турган. Ук ажылынга ол дыка хандыкшаан. дыка хөй чүүлдерни уштап бижип алган. Колонияларны ол онза сонуурган турган; ол эң байлак материалды чыып алган, кандыг бир африк колониялар дугайында англи материалды меңээ очулдуртуп турганын сактып тур мен. Ооң соонда мен ооң «Империализмин» номчуп көөрүмге, меңээ чугаалап турганындан кургаг ышкаш сагындырган. Европаның, Американың болгаш өске-даа черлерниң экономиктиг амыдыралын ол, чижеглеп чугаалаар болза, шуут-ла «бешке» билир турган. Ынчалза-даа ол чүгле экономиктиг тургузугну эвес, ол тургузугга дүгжүп турар политиктиг хевирлерни, массаларга ол хевирлерниң салдарын база сонуурган турган болбайн канчаар. Июльда дептерни бижип доосхан. 1916 чылдың апрель 24-тен 30-ге чедир II Циммервальд (Кинтальдыдаа дээр) конференциязы болуп эрткен. Бирги конференцияның соонда 8 ай эрткен, империалистиг дайын 8 ай иштинде улам-улам калбарып турган, ынчалза-даа Кинталь конференциязы I Циммервальд конференциязындан шоолуг-ла ылгалбас болган. Ынчалза-даа шору улус келген. Циммервальдыга чөөннер 8 эвес, а 12 делегаттыг болган, конференцияның резолюциялары бурунгаар базым кылдыр билдинген. Делегейниң социалистиг бюрозун конференция шыңгыы буруу шапкан, тайбың дугайында ооң резолюциязында бижээни:

«Капиталистиг өнчүлелдиң байдалынга бышыг тайбынны догуннадыры болдунмас: ындыг тайбынны боттандырарынга эргежок чүгула байдалдарны социализм тургузуп шыдаар. Капиталистиг хуу өнчүнү узуткавышаан база оон-биле кады хөреңгитен аңгыларның талазындан ажылчы чоннарны мөлчүүр аргазын болгаш национал дарлалды узуткавышаан, социализм дайыннарның чылдагаанын чайладыр. Моон ужурунда бышыг тайбың дээш демиселдиң алыс утказы чүгле социализмни боттандырары дээш демисел ол болур». Ук манифестини оңгуларга тарадканы дээш Германияга май айда 3 офицерни болгаш 32 солдатты боолап шииткен. Герман чазак ажылчы чоннарның революсчу апаарындан чүден артыкка коргуп турган...

1916 чылдың күзүнүнде болгаш 1917 чылдың эгезинде Ильич чүмү-биле теоретиктиг ажылче шилчээн...

Теоретиктиг ажыл-биле чергелештир Ильич шын тактиктиг шугумну ажылдап кылырын онза чүгула деп санап турган. Делегей хемчээлинге чарлыышкынның өйү келген, II Интернационалдан, Делегейниң социалистиг бюрозундан хоорлур херек. Каутский болгаш ол ышкаштардан кезээде чарлыр. Чөөннерниң Циммервальд конференциязының күштери-биле III Интернационалды тургузар херек деп, ол санап турган. Россияга Чхеидзе биле Скобелевтеп... ам кандыг-даа эптежиишкин болгаш каттыжыышкын туруп шыдавас деп чүвени билбейн турар Троцкий ышкаш кижилерден саат чокка чарлыр ужурлуг турган. Социализм дээш революстуг демиселди чорудары эргежок чүгула, сөзү-биле ажыл-херээ дүүшпес, херек кырында буржуазияга бараан болуп, пролетариаттың херээнге өскерлип турар оппортунистерни эңне кам-хайыра чогу-биле сойгалаар ужурлуг турган. 1916 чылдың сөөлгү болгаш 1917 чылдың баштайгы айларында ышкаш, Владимир Ильич кажан-даа ындыг эптежир арга чок хөөннүг турбаан ышкаштыр. Революция кел чыдар деп, ол ханы бүзүрээн.

ДАШТЫКЫГА СӨӨЛГҮ АЙЛАР
1917 чыл

Цюрихтиң улусчу бажыңынга 1917 чылдың январь 22-де Владимир Ильич аныяктар хуралынга чүве чугаалаан. Ол аңаа 1905 чылдың революциязының дугайын чугаалаан. Германиядан, Италиядан болгаш өске-даа чурттардан келген революсчу хөөннүг аныктар Цюрихке ол үеде эвээш эвес турган, олар империалистиг дайынга киржирин күзевээн, ынчангаш Владимир Ильич ажылчыннарның революсчу демиселиниң дуржулгазын ук аныяктарга болдунар-ла долузу-биле чырыдарын, Москвага тура халыышкынның ужур-дузазын көргүзерин күзээн; 1905 чылдың революциязын келир үедеги европа революциязының эгези деп, ол санап чораан. «Келир үениң революциязы чүгле пролетар революциязы болуру чигааниг чок, пролетар революциязы болур дооста, пролетар, социалистиг деп сөстериниң улам ханы утказынга дүүшкен болур... Келир үениң ол революциязы болза, бир талазында, чүгле дошкун тулчуушкуннар, чогум-на хамааты дайыннары кижи төрелгетенни капиталдың доңгузундан хостап шыдаар деп, а өске талазында, аңгы талазы-биле медерелдиг чүгле пролетарийлер канчаар-даа аажок хөй мөлчүткеннерниң баштыңнары болуп туржур болгаш туржуп турар деп улам тодаргайы-биле көргүзер»[4]. Перспективалар ындыг деп, Ильич минутта кадында-даа чигапмейн турган.

(Уламчылыг).

[1] В. И. Ленин. Чогаалдарының долу чыындызы, том 26, арын 175. Ред.

[2] В. И. Ленин. Чогаалдарының долу чыындызы, том 27, арын 41. Ред.

[3] В. И. Ленин. Чогаалдарының долу чыындызы, том 27, арын 37. Ред.

[4] В. И. Ленин. Чогаалдарының долу чыындызы, том 30, арын 327. Ред.

СОЛУН ЧҮҮЛДЕР

УРАН-ШЕВЕРНИҢ БЕЛЭЭ

Хензиг чүүлдерден нарын сиилбилге кылырының мастери Михаил Исаевич Почукаев боо-чепсек музейинге белек кылдыр тулган нарын чүүлдү: беш адыр сылдыстың ишкирлиг дестек хевирин дамчыдып берген. Ооң хаажызында 1870—1970 деп чылдар, «Партияны эдерип чор бис» деп ырның состери бар. Сылдыстың дал ортузунда 9×12 миллиметр хемчээлдиг болгаш беш миллиметр кылын бичии ном бар. Таптап турган дискен 35 калбак мөңгүн «саазында» Совет Эвилелиниң Коммунистиг партиязының Уставының бижимелин долузу-биле киирген. Титулдуг карттың артында «Интернационалды» сөстерин оюп турган сиилбип киирген.

КАРМАН ЭЛЕКТРОСТАНЦИЯЛАРЫ

Бистер электри батареялары-биле хүн бүрү амыдыралывыска бо-ла таваржы бээр болгай бис. Ол херекселдер шуптузу кончуг аар эвес-даа бол, черле эптиг, чиик болбас болдур ийип. Ынчаарга ам — ийи талазы арай деспексимээр чаңгыс көпеектиң чоозу хире хемчээлдиг электростанция тывылган. Ол дээрге Ленинск-Кузнецкийниң «Кузбассэлемент» заводунуң биче хемчээлдиг аккумуляторлар цегиниң бүдүрүп турар продукциязының хөй-хөй хевирлериниң бирээзи-дир.

Дыңнаашкын аппараттарынга, медицина инструментилеринге, транзисторлуг радиоприёмниктерге. эң-не чүүл-бүрү хереглединиң приборларынга энергия дөзү болур талазы-биле ол «хензиг-бейге» деңнежир чүве чок. Ооң батареязы кончуг үр ажылдаар, ону чылда чаңгыс-ла катап солуур.

АЯН-ЧОРУКЧУ КИШ

Алтай, Саян ээлимнериниң чурттакчызы — киш — Илийндының Алатаузунда тыпты берген. Үнелиг өлүк аңчыгажының чурттаар чаа черин дугайтыр Казах ССР-ниң Эртемнер академиязының зоология институду сагыш салган. Көшкен он-он амытаннар Чөөн Казахстандан аян-чорукту агаар оруу-биле кылган. Чурт иштиниң бойдус байдалынга киштерниң таарҗыры, чаңчыгары чедишкинниг эрткен.

ЧАДАГ-ТЕРГЕНИҢ ЧАА ОРУКТАРЫ

Чадаг-терге спортунуң Бүгү-эвилел федерациязының отчёт-соңгулдалыг пленуму чадаг-терге спортун хөгжүдериниң хөй-хөй чугула айтырыгларынче кичээңгей салган. Орук чадаг-тергелеринге массалыг кросстарны болгаш чарыштарны катап төрүттүндүрер, хоорайларның кудумчуларынга, стадионнарның шөлдеринге чарыштың саның көвүдедир деп шиитпирлээн.

Тожунуң школаларында

Тожунуң башкылары өөредилгениң деңнелин бедидериниң аргаларын сүмележип чугаалашкан. Өөредилге чылының баштайгы чартының түңнелин анализтеп көргеш, сорулгаларны айтып алган. Школа назылыг 18 кижини өөредилгеге хаара туттаан болган. Оларның иштинде 6 өөреникчини кандыг-даа чылдагаан чокка школага киирип албааны илерээн.

Көдээ Советтерниң, райкүүскомнуң дузазы-биле районда бүгү-ниитиниң 8 чыл өөредилгезин боттандырарын школалар болгаш районо эки деңнелге тургускан.

Өөредилге чылының баштайгы чарты түңнеттинген. 1313 өөреникчиден 195 кижи багай өөренген. Эрткен өөредилге чылының ол үези-биле деңнээрге 59 өөреникчи хөй болуп турар. Ук айтырыгны школа удурткучулары дүвүренчиг деп санап, багай өөредилгениң чылдагаанын тып, ону болдурбазының аргаларын чугаалашкан. Районнуң башкылар коллективтери, түс-түс башкылар өөредилге-кижизидилгелиг ажылдың деңнелин бедидер дээш чамдык аргаларны кылып турар. Элээн каш чыл улаштыр ийи чылчылар чок ажылдап турар башкылар бисте бар. Тоора-Хем ортумак школазының башкызы Г. П. Селина, Сыстыг-Хем эге школада биче комплектилиг класс башкызы А. В. Кузменко, Тыва АССР-ниң школаларының алдарлыг башкызы, Ийи 8 чыл школазының эге класстар башкызы Х. Х. Очур болгаш өскелерни-даа адап болур.

Өөредилге-кижизидилге ажылының деңнелин бедидеринге база бир кол чүүл кадрлар айтырыы деп санап турар бис. Бо айтырыг бисте ам-даа үзе шиитпирлеттинмээн. Орус дыл башкылары-биле хандырылга эң чугула айтырыгның бирээзи. Районда үш тыва школа— Азас ортумак, Ийи 8 чыл, Ийиниң кадыкшылга школаларынга орус дыл башкылары чедишпестеп келген. Эрткен чылын Ийи 8 чыл школазынче юрист эртемниг кижини министерство башкыладып чоруткан. Ол кижи арагалааш, ондакка тавартышкан. Кадрларны шилип чорударын шыңгыы көөр үе келген деп бодаар мен. Тыва башкылар Тожу ышкаш районга орус дыл башкылаары таарымча чок деп санап турар бис. Ийи база Азас ышкаш суурларга ооңа-ла бир-бир орус башкылар турар болза эки. Уруглар чүгле школадан ап турар билии-биле кызыгаарлаттынар, долгандыр турар улустан чугаага дылын байыдар аргазы чок болур-дур. Бо бүгүнү өөренип көргеш, биске орус дыл башкылаар шыырак башкыларны министерстводан дилеп турар бис.

Физика биле математика башкылаашкыны бисте база чавыс деңнелде. Ырбан ортумак школазынче физика башкызынга министерство башкылаашкынга шуут-ла хамаарылгазы чок, заводка ажылдап турган, радиотехник аныяк кижини бо чылын чоруткан. Ол кижи башкылап ажылдавайн, чоруй барган. Ам ол школа физика башкызы чок арткан. Ол школаның бо чылгы баштайгы доозукчуларының ол эртемге билии дыка кошкак.

Биче комплектилиг класстар бисте хөй. Чазылар школазынга тыва 1—4 класстары ам каш чыл улаштыр 10 класс дооскан кижилер башкылап келген.

Тожу школаларынче чорудар кадрларны министерствонуң талазындан бир янзы көөрү чугула. Башкы кадрларның амыдырал хандырылгазынче партия болгаш совет органнар багай эвес сагыш салып турар.

Улус өөредилге килдизи эрткен чайын билиг бедидер курстарже 17 башкыны өөредип чоруткан. Новосибирскиниң академгородогунга биолог башкы, Азастан бир төөгү башкызы Ленинградка чораан. Дээди эртем чедип албаан 7 башкыны Кызылдың башкы институдунче сүмелеп киирген бис, үш заочник эрткен күзүн дээди эртемниң дипломун чедип алган, күрүне шылгалдаларын тудар 5 заочник бар.

Тожунуң башкылары В. И. Лениннин 100 чыл оюн алдарлыг ажыл-херектерлиг уткуурунга бүгү күжүн мөөннээр.

О. НАМЧЫЛАК,
Тожу районоозунуң эргелекчизи.

СТУДЕНТИЛЕР АМЫДЫРАЛЫНДАН

АЖЫЛЧЕ ХУВААЛДА

Бистиң институттуң 5-ки курсчуларынга өөрүшкүлүг хүннерниң бирээзи келген. Байырлал шинчилиг кеттинген оолдар, кыстар ректорнуң кабинединден арын-шырайында өөрүшкү, хүлүмзүрүг болган уурук-суурук үңгүлеп кээрге, эш-өөрү оларга байыр чедирип, кала барып ажылдаар болганын айтыра бээр:

— Чита, Хабаровск, Красноярск, Якутия, Тыва, Алтай, Кемерово, Новосибирск, Томск, Казахстан...—дээн өөрүшкүлүг үннер удаа-дараа дыңналып турган.

Ол дээрге чоокта чаа чартык чүс харлаан Омскиниң ветеринария институдунуң. Чурттуң көдээ ажыл-агыйынга бедик мергежилдиг мал эмчилери белеткээр талазы-биле Сибирьде база бир сураглыг дээди өөредилге чери бо чылын доостурар 203 доозукчузун ажылче хуваап турганы ол. Бо хоочун дээди өөредилге чериниң эртип келген амыдыралының иштинде шак мындыг хуваалда 47 катап болган. Чурттуң көдээ ажыл-агыйынга 10 муң ажыг бедик мергежилдиг мал эмчилерин белеткээн. Оларның ажылдавайн турары область, край, округ, республикалар-даа чок. Олар чүгле бистиң чуртувуста эвес, харын акы-дуңма социалистиг чурттарда көдээ ажыл-агыйны, ооң кол адыры мал ажылын хөгжүдериниң чаңгыс аай фронтузунда билиг, күжүн бараан болдурган.

Институттуң доозукчуларының иштинден бөгүнге чедир 3 академик, күрүне шаңналының 3 лауреады, Социалистиг Күш-ажылдың 4 Маадыры, 56 докторлар болгаш профессорлар, 246 хире эртем кандидаттары, Россия Федерациязының, эвилелдешкен болгаш автономнуг республикаларның Дээди Советтериниң депутаттары, ол-ла республикаларның Алдарлыг мал эмчизи деп бедик аттың хөй санныг эдилекчилери санаттынып турарынга институт чоргаарланыр.

Бо чылгы доозукчулар Барыын, Чөөн Сибирьниң, Казахстанның болгаш Ыраккы Чөөн чүктүң область, край, округ, республикаларының районнарының мал эмнелгелеринге, колхоз, совхозтарынга, ветеринария лабораторияларынга болгаш эртем-шинчилел институттарынга барып ажылдаарлар. Ажылче хуваалда үезинде элээн хөй область, край, республикаларның көдээ ажыл-агый министерстволарындан, төлээлер кээп, ажылдап баар ажыл-агыйларының, байдалын доозукчуларга таныштырган.

Институттуң доозукчулары ажылче хуваалда үезинде боттарының шилип алган мергежилинге ынаан, чон мурнунга хүлээлгезин эки билирин, бедик культурлуун болгаш органызастыг чоруун көргүскен деп ажылче хуваалда комиссиязының киржикчилери демдеглээн.

Беш чыл дургузунда кичээлдеп келген алгыг, делгем, чырык чаагай аудиторияларынга профессорларның эң сөөлгү лекцияларын доозукчулар дыңнаар, оон соонда сөөлгү конга хаптар. Эң-не шиитпирлиг өй—күрүне шылгалдазы эгелээр. Шылгалдаларны дужааган соонда, уттундурбас студентчилдарын эрттирген аңгы-аңгы аймак-сөөк эш-өөрү-биле байырлашкаш, чурттуң ырак-узак область, крайларынче ажылдап чоруптар.

Институттуң 8 доозукчулары Тывазынга ажылдап чедебээр. Аныяк республиказының колхоз, совхозтары оларны манап турар. Амдыызында оларга күрүне шылгалдаларын чедиишкиннииг дужаары күзенчиг.

М. ХЕРТЕК,
Омскиниң ветеринария институдунуң 5-ки курузунуң студентизи.

Бичиилерге баштыңчының дугайында

Владимир Ильич Ленинге ынакшылдың болгаш хүндүткелдиң чылыг сөстерин бистиң уругларывыс бичезинден-не дыңнап, ооң чуруун көрүп келгеннер. Ынчалза-даа баштыңчы дугайында чүнү билир силер деп айтырарга, уруглар садының белеткел бөлүүнүң кижизиттиргеннери безин орта харыы бербес болгулаар. Ильичиниң дугайында бичии уругларга эң-не билдиңгири-биле чугаалап, баштыңчының уругларга ынак чораанын тайылбырлаары чугула.

Совет эрге-чагырга дээш аар-берге чылдарда, бистиң чуртувуска аш-чут диргелген үеде, уругларның чемненилгезин экижидер дугайында декретке В. И. Ленин ат салган. Ынчаардагы ясли-садтарга турган уруглар чигир, конфета, повидло деп чүвениң амданын бир-ле дугаар билгеннер.

Херектиң алыс уун өттүр көөр политик—Ленин кадыкшырак салгалды өстүрериниң чугулазын ынчан-на билип турган.

Аштың болгаш дайынның кадыг-берге чылдарында баштыңчының бодунга чорудуп турган аъш-чем аймаан уруглар садтарынга берип чораан. Уруглар кижизидилгезинге эң-не кичээңгейлиг болурун чугула деп көрүп чораан.

Бир-ле катап Ленин дачага дыштанып тура, чем чиир хөөн чок уруглар көрүп кааш, «Арыг тавактар ниитилели» деп баштак оюнну тыпкан. Бичии уруглар чемин доп-дораан арылдырыпкан болгаш ук ниитилелге хүлээп алыр дугайында дилег-биле Ильичиге чедип келгеннер. Бонч-Бруевичиниң «Арыг тавактар ниитилели» деп рассказын уруглар сонуургал-биле дыңнаарлар.

Володя Ульяновтуң чаш чораан чылдарының дугайында рассказтар уругларга эң-не билдиңгир болгаш чоок. Володяның акы-дуңмаларын уруглар оон билип алыр.

Байлар оолдарының адыыргак мактанышкыннарынга Володя алзырбас чораан.

— Эй, Ульянов, сээң чалчаларың бар бе?—деп, байлар оолдары шоодуп айтырарга, Володя анаа харыны берип шыдаар-даа:

—Ол чүнер боор. Менде мырнай ийи чалча бар болгай. Мээң күзээн чүүлдеримни олар кылып турар. Чүгле иликтеримни аштаар туржук, думчуумну-даа аштап бээр. Силерде ындыг чалчалар кайда боор. Бо-дур, көрүңер! Ынчангаш ол бодунуң дынзыг холдарын көргүскен.

Бо рассказта Володя Ульяновтуң тывынгыр, сагынгыр чоруун уруглар өттүнүксээр.

Володя Ульянов база-ла силер ышкаш бичии оол турган, хөглүг оюннарга ынак, шынчы, ак сеткилдиг кижи. Ленин дугайында чугаалажыышкыннарны чүгле кичээл үезинде эвес, харын хүн бүрү чуруктар, номнар көрүп тура, эки, багай чүүлдер дугайында беседага чорудуп болур.

Ясли-сад кижизидикчилеринге

Уруглар садының ылаңгыя элээди бөлүүнүң бичиилери баштыңчының дугайын улуг сонуургал-биле дыңнаарлар. Беш чыл дургузунда элээди бөлүкке ажылдап келген дуржулгамдан анаа бүзүрээн мен. Шаанда улустар канчаар чурттап чорааныл, ядыы-түреңги амыдыралдың уржуу чүдел, Ленин ядыы чоңга канчаар дузалааныл дээрзин уругларга билдиңгир кылдыр чугаалап бээр.

«Бурлактар», «Кошкан үш аът», «Школа эжиинде» деп чуруктарны уруглар-биле кады көрдүвүс. Чуруктар дугайында беседаны эрттирер. Бичии уруглар хөлчок кээргээчел, олар ядыыларга дузалаан болза деп бодаар. Бурлактарның самдар хевин, идик чок буттарын, арыпканын бичии кижилер дораан-на эскерип каар. Шак мындыг көргүзүг материалын ажыглап тургаш, Ленин, революция дугайында беседа чорудары ажыктыг. Ленин дээрге баштыңчы-дыр дээрзин уруглар билип алыр.

Ленинчи булуңга чуруктар чыыр ажылды чорудуп болур. «Ленин Разливте» деп бөлүк чуруктарны тайылбырлап тура, хаан чазактың каргыс шагдаалары баштыңчыны истеп-сүрүп, кара-бажынче киир октаар, харын-даа өлүрер деп турганын уруглар-биле чугаалаштывыс. «Ленин Смольныйда», «Ленин чажыт байдалда» деп бөлүк чуруктарны уруглар сеткил-сагыш дойлуушкуну-биле көөр.

Хамыктың соонда хоорайның төп черинде баштыңчының турасқадалының чаныңга беседа эрттирдивис. «Ленин боданып турар-дыр. Чүнү боданып турарыл? Ядыыларга канчаар дузалаарын бодап турган боор» деп уруглар чугаалап турган.

В. И. Ленинниң дугайын уругларга таныштырар бетинде, ясли-садтарның кижизидикчилери баштыңчының дугайында хөйнү билири чугула. Оон аңгыда баштыңчы дугайында чечен чогаал номнарын тема аайы-биле үш бөлүкке үзүп алыр: Володя Ульянов дугайында чечен чогаал номнары, Ильичиниң уругларга ынакшылын көргүскен чечен чугаалар болгаш Ленин баштыңчы, Ленин революсчу дээр дугайында рассказтар. Аңаа хамаарыштыр чуруктарны, көргүзүг материалдарны база хуваап алыр.

Ильичиниң дугайында янзы-бүрү рассказтарны дыңнааш, чуруктарны көргеш, бичии уруглар улуг баштыңчыга, бодуун кижиге ханы ынакшып, ону дээп салгаарлар.

А. МАШКОВСКАЯ,
Чырыдыышкын министерствозунуң инспектору.

ТЫВА ЭНИ ТУРАЧЫЛАР ДУГАЙЫНДА ЧАА ЧҮҮЛДЕР

Номчукчуларны таныштырар деп турарым чаа чүүлдер меңээ кээп турар чагааларга үндезилеттинген чүве. Чоокта чаа Украинаның Ровно областының Деражно суурунда Бычаль школазының директору Ярослав Емельянович Войцешкодан мындыг чагаа келген.

«Силерниң чоруткан чагааңарны школаның бүгү өөреникчилериниң чыскаалының мурнунга номчудувус. Бистиң өөреникчилеривис ам тыва эни турачыларның болгаш капитан Кечил-оолдуң дугайында хөй чаа чүүлдерни билир апарган.

Бистиң областың «Червоний прапор» солуну силерниң капитан Кечил-оол дугайында бижээн материалыңарны парлаан. Ол солунну силерже чоруттувус.

Бо чылдың февраль 1-де бистиң суурнуң чурттакчыларының митингизи болуп эрткен. Ону Деражно суурну немец-фашистиг эжелекчилерден хостаанындан бээр 25 чыл болган оюнга тураскаатиан. Суурнуң эң чараш болгаш улуг даш бажыңының азыында тураскаалдыг самбырада алдын үжүктер-биле мынчаар бижээн: «1944 чылдың февраль 1-де Деражно суурну капитан Кечил-оолга баштаткан тыва эни турачылар хостаан».

Бо болза тыва эни турачыларның алдарының нептереп турарының база бир бадыткалы-дыр.

Ийиги чагаа Москва хоорайдан келген. Ону чоруткан кижи тыва эни турачыларның баштайгы ыраажызы— чогаалчы Михаил Вершинин. Ол, ДОСААФ ном үндүрер черге үнген «Солдат балладазы» деп номун чоруткан. Ол номда ийи эгези: «Кечил-оол тулчуушкунну удуртуп тур» база «Байыскылаң — Данзын оглу» деп аттар-биле тываларга тураскаатиан.

Оюн КОДУР-ООЛ.

Валентина Леонтьевна Иванченко Кызылда төп аптеканың ассистентизинде ажылдап турар. Ол Томскиде фармацев училищезин дооскан соонда Тыва республиканың аптека шугумунга он бир чыл чедир ажылдап келген. Бо чылдарның дургузунда чоннуң кадыын быжыглаарынга төлептиг үлүүн киирип келгеш, коммунистиг күш-ажылдың шалыпчызы деп бедик атты чедип алган.

ЧУРУКТА: Валентина Иванченко ажыл үезинде.

О. ОХЕМЧИНТИҢ фотозу.

Шын олуруп чаңчыгыңар!

БИЧИИ уругларның мага-боду, дүрт-сыны улуг улуска бодаарга дыка ээлгир (чымчак). Бир эвес школачы кичээл үезинде партага хүн бүрүде шын эвес олурар болза, чоорту ооң дүрт-сын сөөктери ыргайып, бүгү амыдыралының иштинде күдүгүр, ыргак кижи болуп артып калыр. Шын эвес олурар чоруктан карак шоо үрелип баксыраар. Номда болгаш кыдыраашта үжүктерни комчууру бергедей бээр. Ооң уламындан карак шили кедер ужурга таварҗыр. Шын эвес олурар чорук кижиниң кадыынга улуг хора чедирер. Шак ындыг таварылгадан чайлаар төлээде, школага болгаш бажыңынга кичээл кылырда кезээде шын олуруп чаңчыгар херек.

Дорт олуруңар. Бажыңар дыка доңгайтпаңар (ооргаңар ыргайтпаңар). Хөрээңер-биле столга чөленмейн, олурган сандайыңарның чөленгиижин чөлепип олуруңар.

Ооң, солагай талаңарже хыйышпайн, дорт олуруңар.

Кыдырааштың шенектен салаалар баштарынга чедир өжүннүң хемчээли-биле карааңардан ол хире черге тудуңар. (35 сантиметр).

Ийи холдар парта кырынга 45° (градус) хемчээлдиг чыдар, шенек хостуг болур ужурлуг. Оң холду кыдырааштың кырынга салгаш, солагай хол-биле кыдыраашты алар тудуп алыр. Холдар хостуг чыдар. Столга холдарыңар-биле дыңзыдыр чөленмеңер.

Буттарыңарны стол тепкижинге ийикпе, азы шала кырынга салып алыңар.

ПАРТАГА УР олурганындан, ылаңгыя чаңгыс черге олура чүве бижээниңден школачылар шагзырай берип болурлар. Ынчангаш школачылар кичээлди бижип дооскан соонда, башкының айтыышкыны-биле олар сандайның чөленгиижин чөленип, холдарын ооргазынга салып болурлар. Ол ышкаш бажы-биле болгаш холдары, буттары-биле элээн каш шимчээшкиннерни кылыр ажыктыг (өөреникчилер башкыларның удуртулгазы-биле элээн каш ындыг сула шимчээшкинни кылыр, ол болза күш-культуржу минутадыр дээрзин башкызы оларга тайылбырлаар ужурлуг).

Ындыг күш-культуржу минуталарны класска башкының айтыышкыны-биле чорудар. Бажыңга кичээл кылып олура шагзырай бергенде, школачы ону боду кылып болур.

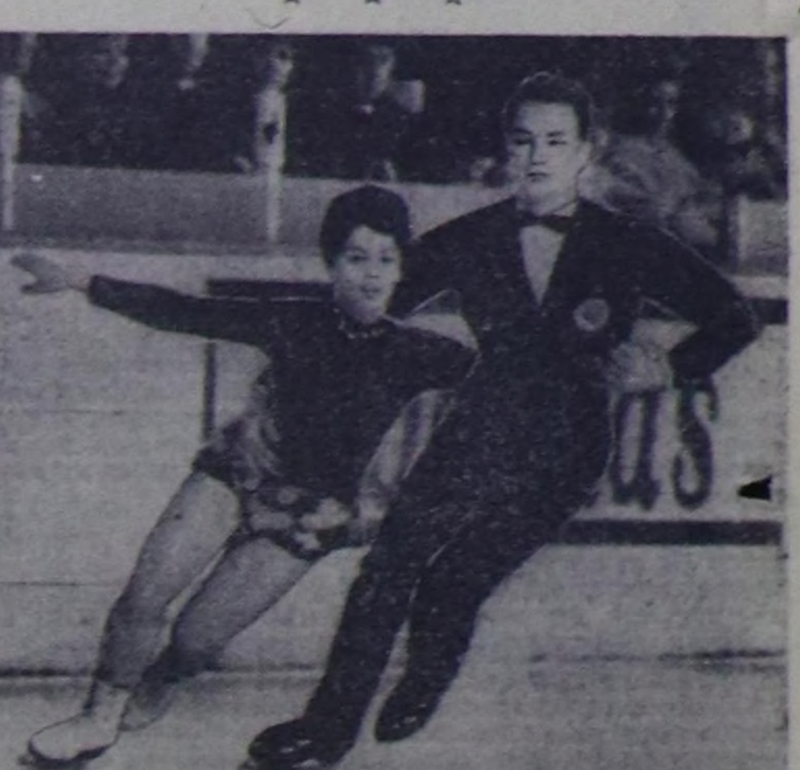
ШКОЛАЧЫ КИЖИ шын олурарынга бодун ылап-ла өөредир ужурлуг. Хостуг тынарынга, карак шоозун баксыратпазынга, шагзыраар чорукту болдурбазынга болгаш чараштыр бижииринге ол чугула болуп турар.

ШКОЛАЧЫ БҮРҮЗҮ чүгле класска эвес, а бажыңга снаалга күүседип олура, шын олурар ужурлуг. Школачыларның бажыңга онаалга кылырда олурар столу эмин эртир бедик эвес, кичээл бижиирде бодунга таарышкан болур ужурлуг. Ол ышкаш буттарын шалага салып алгаш олурарда бодунга өй сандайлыг болза эки. Бо бүгүнү школачының бажың онаалгазын чараштыр, шын бижииринге дузалыг. Сандайның журнуу талазы стол кырынче (стол адаа) шала кире берген турар ужурлуг. Шак ындыг стол, сандайга олуруп, кичээл кылыры школачыга таарымчалыг. Ол туруп шагзыравас болгаш дорт сынныг, кадык-чаагай кижи болуп өзер.

РЕСПУБЛИКАНЫҢ САНИТАР-ЧЫРЫДЫЫШКЫН БАЖЫҢЫ.

СПОРТ

☆ ☆ ☆

Колорадо-Спрингс (АКШ). Нарын көргүзүглерлиг конькилээриниң делегей чемпионадынга совет спортчулар Ирина Роднина биле Алексей Уланов бирги черни алган.

ЧУРУКТА: ээш конькилээриниң делегей чемпионнары Ирина Роднина биле Алексей Уланов.

(СЭТА-ның фотохрониказы).

Совет мөгелер делегей чемпиону

МАР-ДЕЛЬ-ПЛАТА. (СЭТА). Ол хоорайга болган хостуг хүрешке делегей чемпионадынга совет команда беш алдын, бир мөңгүн, ийи хүлер медальды чаалап алгаш, делегей чемпиону болган.

Делегей чемпиону бедик атты махачкалачы Загалав Абдулбеков (62 кг), тбилисчилер Зарбег Бериашвили (74 кг) биле Шота Ломидзе (100 кг) олар бир, Киев хоорай чурттуг Борис Гуревич (90 кг) ийи. Минск хоорайдан келген Александр Медведь беш удаа чедип алганы бо.

ССРЭ-ниң чыынды командазының эң аныяк кежигүну, 20 харлыг москвачы Роман Дмитриев (48 кг) мөңгүн, тбилисчилер Тариэл Алибегашвили (52 кг), Нодар Равошфтли (68 кг) олар хүлер медальдарны алган.

Совхозтуң чемпиону

«Сүт-Хөл» совхозтуң спорт чөвүлели 1969 чылда совхозтуң чемпиону ат дээш эң шилиндек шыдыраачыларның маргылдаазын эрттирген.

Орта 20 кижи, оларның аразынга 3-кү разрядтың 9 кижи, 2-ги разрядтың 5 кижи киришкен.

Бирги черни «Хемчик» аңнып тывыш чериниң директору Моңгуш Бегайбаа алган. Аңаа совхозтуң чемпиону атты тывыспыпаан, өртектиг белек-биле шаңнаан. Ийиги черни Моңгуш Хеймер-оол, үшкү черни Владимир Сарыглар олар ээлээн. Оларны спорт чөвүлелиниң хүндүлел бижиктери-биле шаңнаан. 3-кү разрядтың нормазын О. Чалчык, О. Масный-оол олар дужаап алганнар. Хоочун шыдыраачы, 65 харлыг Доңгак Херел 11.5 санны ап, багай эвес ойнаачын көргүкчүлер магадаан.

О. СЕВЕН-ОЙДУП.

ХААККА ТЫВА АССР-НИҢ ЧЕМПИОНАДЫ

бо чылдың март 14—16 хүннеринде Туран хоорайга болуп эртер.

МАРТ 14-те эр улустуң 15, херээженнерниң 5; МАРТ 15-те эр улустуң 30, херээженнерниң 10 км черге чарыжы; МАРТ 16-да эр улустуң 4×10, херээженнерниң 4×5 км эстафеталары болур.

Маргылдаага Хову-Аксының, педагогика институдунуң, башкы училищезиниң, «Динамо» команданың болгаш районнарның эң шилиндек хаакчылары киржир. Оларның аразында республиканың каш дакпыр чемпиону Кирилл Радостев, Самагалдай школазының башкызы Оюн Седен-оол, ол школаның өөреникчизи, шыырак аныяк хаакчы Валя Скворцова олар бар.

«Шын» солун редакциязынга

Бистиң ачавыс кызыл партизан чораан Степан Самбажапович Бүлчүңнүң мөчээни-биле холбаштыр бистиң ажыг-шүжүүвүстү үлежип биске кажыдалын илереткен органызацияларга болгаш эш-өөрге четтиргенивисти илереттивис.

С. БҮЛЧҮҢНҮҢ УРУГЛАРЫ.

Редактор К. Н. ДИИГА.

КИНО

МАРТ 14-ТЕ

«НАЙЫРАЛ»: **«Эрлерниң чугаазы»** 12.30, 2.15, 4, 5.45, 7.30, 9.15 шактарда.

«ЕНИСЕЙ»: **«Айыылдың чадазы»** 12, 2, 3.50, 5.40, 7.30, 9.40 шактарда.

«КАА-ХЕМ»: **«Революцияның аъттыг шерии»** 3, 4.50, 6.40, 8.30 шактарда.

1969 чылдың март 18-тен 21-ге чедир Красноярскиниң протез бүдүрүлге чериниң бригадазы Кызыл хоорайның Ленин кудумчузунда 15 дугаар бажыңга кээп ажылдаарын протез кылдыртып, дыңнаар аппарат чагыдып алырын күзээн бүгү инвалидтерге дыңнадып тур.

Тыва АССР-ниң Социал хандырылга министерствозу.

РЕДАКЦИЯНЫҢ АДРЕЗИ: Кызыл, Щетинкин—Кравченко кудумчузу, бажың № 3. ТЕЛЕФОННАР: Редакторнуң 24-63, редакторнуң оралакчыларының болгаш пропаганда килдизиниң 35-24, харысалгалыг секретарының 23-35, партийжи амыдырал килдизиниң 23-54, культура килдизиниң 37-13, көдээ ажыл-агый килдизиниң 21-47, үлетпүр килдизиниң 22-64, чагаа база совет тургузуу килдистериниң 21-27, информация килдизиниң 20-60, бухгалтерияның 31-75, корректорларның 27-41. Солун келбейн барганда 32-75 телефонче долгаар.

Солун неделяда алды катап үнер

Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң чанында парлалга эргелелиниң типографиязы. (Кызыл, Щетинкин—Кравченко кудумчузу, 1). ТС—00285.